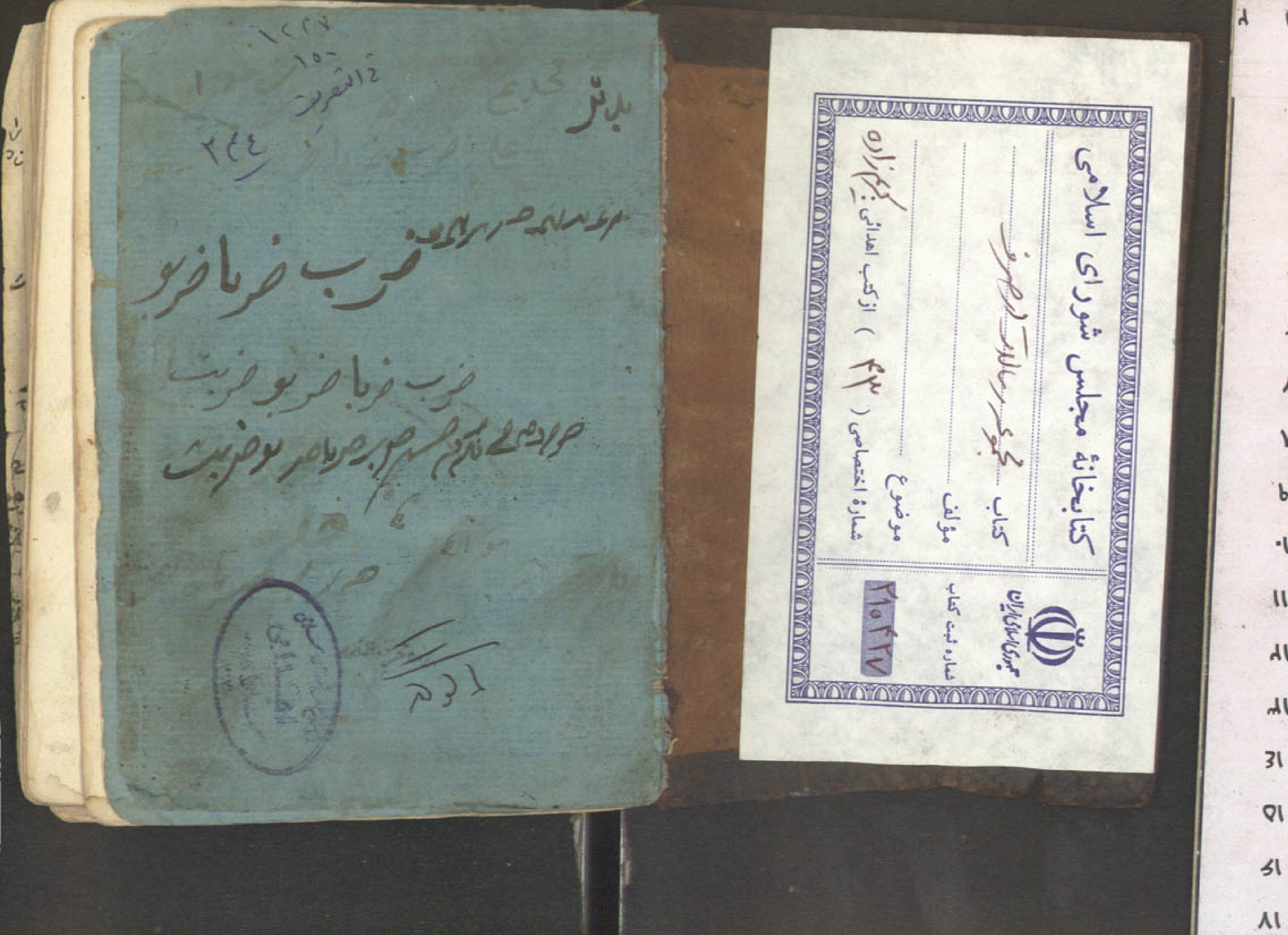
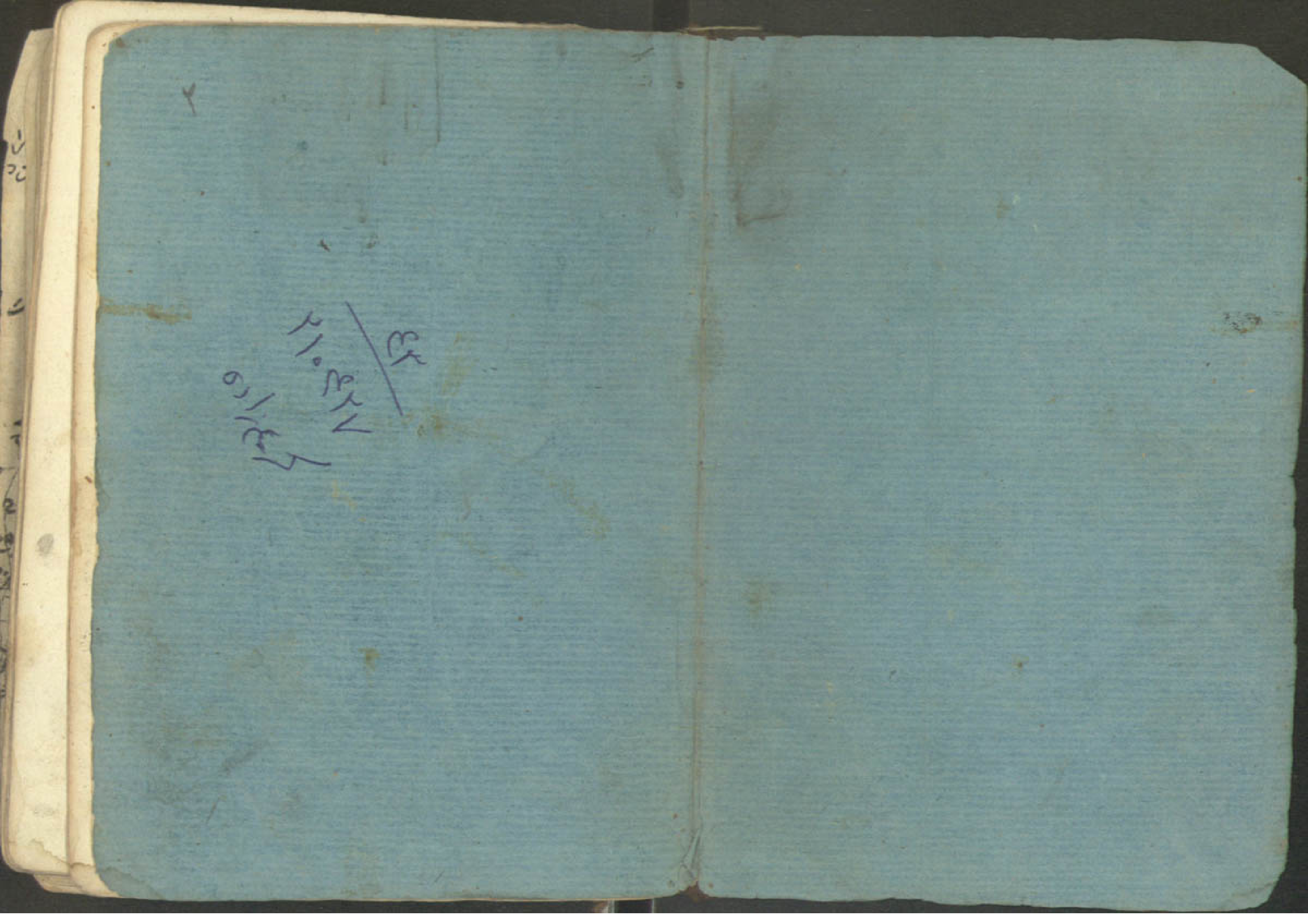
ضرب ضربا ضربوا

ضرب ضربا ضربوا ضربت

ضرب ضربا ضربوا
کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
کتاب
مؤلف
موضوع
شمارهٔ اختصاصی
از کتب اهدائی
شماره ثبت کتاب
۲۱۰۴۲۷

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

اگر کسی سوال کند که چرا مصنف اعلم گفت و اول نگفت جواب گوییم

از جهت آنکه فایده اعمست از فهمیدن و یا اگر مخفی افتد و نه

فهمیدن و اگر کسی سوال کند که چرا افهم نگفت و اعلم

گفت جواب میگوییم از جهت آنکه افهم استعمال میشود

در جزئیات و اعلم استعمال میشود در ~~[illegible]~~

کلیات و چون که در این علم بیان میشود قواعد

کلیه [illegible] لهذا اعلم گفت و افهم نگفت

اگر کسی سوال کند که مصنف چرا تصریف گفت و صرف نگفت جواب

گوییم از جهت آنکه تصریف مصدر باب تفعیل است

و باب تفعیل را از بهر مبالغه میاید و چون که در این علم بسیار

بیش تغییر و تبدیل داده میشود مثلا مثل ضرب که یک اصل واحد

میباشد او را بصیغهای مختلفه میاورند مثلا یک دفعه

او را بصیغه ماضی میاورند و میگویند ضرب و یک دفعه

او را بصیغه مضارع میاورند و میگویند یضرب و یک دفعه

بصیغه امر میاورند و میگویند اضرب و هکذا او را بامثله مختلفه

میاورند [illegible] و التصریف مصدر باب تفعیل [illegible]

٣

اعلم ان التصریف
في اللغة التغيير
وفي الصناعة
تحويل
الاصل الواحد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة على افضل المرسلين

محمد واله اجمعين اعلم ان التصريف في اللغة

التغيير وفي الصناعة تحويل الاصل الواحد الى امثلة

مختلفة لمعان مقصودة لا تحصل الا بها ثم الفعل

اما ثلاثي واما رباعي وكل واحد منهما اما مجرد او مزيد

فيه وكل واحد منها اما سالم او غير سالم ونعني بالسالم

ما سلمت حروفه الاصلية التي تقابل بالفاء والعين

واللام من حروف العلة والهمزة والتضعيف اما الثلاثي

المجرد فان كان ماضيه على فعل مفتوح العين فمضارعه

على يفعل بضم العين او يفعل بكسرها نحو نصر ينصر

وضرب يضرب وقد يجيء على يفعل بفتح العين اذا كان

عين فعله او لامه حرفا من حروف الحلق وهي الهمزة والهاء
والعين والحاء والغين والخاء نحو سئل يسئل ومنع
يمنع وابى يابى شاذ وان كان ماضيه على فعل مكسور
العين فمضارعه يفعل بفتح العين نحو علم يعلم الا ما
شذ من نحو حسب يحسب واخواته ومق يمق وورث يرث
وان كان ماضيه على فعل مضموم العين فمضارعه يفعل
بضم العين نحو حسن يحسن واما الرباعي المجرد فهو فعلل
كدحرج يدحرج دحرجة ودحراجا واما الثلاثي المزيد فيه
فهو على ثلاثة اقسام الاول ما كان ماضيه على اربعة احرف
كافعل نحو اكرم يكرم اكراما وفعل نحو فرح يفرح تفريحا
وفاعل نحو قاتل يقاتل مقاتلة وقتالا وقيتالا الثاني
ما كان ماضيه على خمسة احرف اما اوله التاء مثل تفعل
نحو تكسر يتكسر تكسرا وتفاعل نحو تباعد يتباعد
تباعدا واما اوله الهمزة نحو انفعل ينفعل انفعالا انقطع
ينقطع انقطاعا وافتعل نحو اجتمع يجتمع اجتماعا وافعل

نحو

نحو احمر يحمر احمرارا الثالث ما كان ماضيه على
ستة احرف مثل استفعل نحو يستفعل استخرج
يستخرج استخراجا وافعال نحو احمار يحمار احميرارا
وافعوعل نحو اعشوشب يعشوشب اعشيشابا
وافعول نحو اجلوذ يجلوذ اجلواذا وافعنلل نحو
اقعنسس يقعنسس اقعنساسا وافعنلى نحو اسلنقى
يسلنقى اسلنقاء واما الرباعي مزيد فيه فامثلته
تفعلل كتدحرج يتدحرج تدحرجا وافعنلل نحو احرنجم
يحرنجم احرنجاما وافعلل كاقشعر يقشعر اقشعرارا
تنبيه الفعل اما متعد وهو الذي يتعدى من الفا
عل الى المفعول به كقولك ضربت زيدا ويسمى ايضا واقعا
ومجاوزا واما غير متعد وهو الذي لم يجاوز الفاعل
كقولك حسن زيد ويسمى لازما وغير واقع وتعديته
في الثلاثي المجرد بتضعيف العين او بالهمزة كقولك فرحت
زيدا واجلسته وبحرف الجر في الكل نحو ذهبت بزيد وانطلقت

فصل في امثلة تصاريف هذه الافعال اما الماضي
فهو الفعل الذي دل على معنى وجد في الزمان الماضي
فالمبني للفاعل منه ما كان اوله مفتوحا او كان اول
متحرك منه مفتوحا مثاله نصر نصرا نصروا نصرت
نصرتا نصرن نصرت نصرتما نصرتم نصرت نصرتما نصرتن
نصرت نصرنا وقس على هذا افعل وتفعل وافعال
وافتعل وانفعل واستفعل وافعلل وافعوعل وافعنلل
وافعول ولا تعتبر حركات الفات في الاوائل وانها زائدة
تثبت في الابتدا وتسقط في الدرج والمبني للمفعول منه
وهو الذي لم يسم فاعله اصح ما كان اوله مضموما كفعل
وافعل وفوعل وتفعل وتفعلل وتفوعل او كان اول
متحرك منه مضموما نحو افتعل واستفعل وهمزة الوصل
تتبع هذا المضموم في الضم وما قبل اخره يكون مكسورا
ابدا تقول نصر زيد واستخرج المال واما المضارع فهو
ما يكون في اوله احد الزوائد الاربع وهي الهمزة والنون
والتاء والياء تجمعها انيت او اتين او نأتي فالهمزة للمتكلم

وحده

وحده والنون له اذا كان معه غيره والتاء للمخاطب
مفردا او مثنى او مجموعا مذكرا كان او مؤنثا و
للغائبة المفردة والمثناة والياء للغائب مذكرا
مفردا او مثنى او مجموعا ولجمع المؤنث الغائبة وهذا
يصلح للحال والاستقبال تقول يفعل الآن ويسمى
حالا وحاضرا ويفعل غدا ويسمى مستقبلا فاذا
ادخلت عليه السين او سوف فقلت سيفعل
او سوف يفعل اختص بزمان الاستقبال واذا ادخلت
عليه اللام الابتداء اختص بزمان الحال نحو ليضرب
كقولك ليفعل وفي التنزيل اني ليحزنني والمبني
للفاعل منه ما كان حرف المضارعة منه مفتوحا الا
ما كان ماضيه على اربعة احرف فان حرف المضارعة
منه يكون مضموما ابدا نحو يدحرج ويكرم ويقاتل
ويفرح وعلامة بناء هذه الاربعة للفاعل
كون حرف التي قبل الآخر منه يكون مكسورا ابدا مثاله

من يفعل ينصر ينصران ينصرون الى اخره وقس على هذا
يضرب ويسئل ويمنع ويعلم ويحسب ويحسن ويدحرج
ويكرم ويفرح ويقاتل ويتكسر ويتباعد ويقطع
ويجتمع ويحمر ويحمار ويستخرج ويعشوشب ويجلوذ
ويقعنسس ويسلنقي ويتدحرج ويحرنجم ويقشعر
فالمبني للمفعول منه ما كان حروف المضارعة منه
مضموما وما قبل الآخر منه يكون مفتوحا ابدا نحو
ينصر ويدحرج ويكرم ويقاتل وقس على نظائره
واعلم انه تدخل على الفعل المضارع ما ولا النافيتان
فلا تغيران صيغته تقول لا ينصر لا ينصران لا ينصرون
الى اخره ويدخل الجازم فيحذف حركة الواحد
ونون التثنية والجمع المذكر ونون الواحدة المخاطبة
ولا يحذف نون الجماعة المؤنث فانه ضمير كالواو في
جمع المذكر فتثبت على كل حال فتقول في امر الغائب
لم ينصر لم ينصرا لم ينصروا ويدخل على الفعل المضارع
الناصب فتبدل من الضمة فتحة وتسقط النونات
سواء

سواء نون الجمع المؤنث فتقول لن ينصر لن ينصرا لن
ينصروا و[illegible] من الجوازم لام الامر فتقول في امر
الغائب لينصر لينصرا لينصروا الى اخره وكذلك
ليضرب وليعلم وليدحرج وغيرها ومنها لا الناهية
تقول في النهي الغائب لا ينصر الى اخره وفي النهي الحاضر
لا تنصر لا تنصرا لا تنصروا وهكذا قياس سائر
الامثلة واما الامر بالصيغة وهو الامر الحاضر فهو
جار على لفظ المضارع المجزوم فان كان ما بعد حرف
المضارعة متحركا فتسقط منه حرف المضارعة وتأتي
بصورة الباقي مجزوما فتقول في الامر من تدحرج
دحرج دحرجا دحرجوا دحرجي دحرجا دحرجن و
هكذا تقول فرح فرحا فرحوا فرحي فرحا فرحن
وقاتل وتكسر وتباعد وتدحرج الخ وان كان
ما بعد حرف المضارعة ساكنا فتحذف منه حرف
المضارعة وتأتي بصورة الباقي مجزوما وما بعد

فان لم يكن ... مكسورة الا ان يكون غير المضا
رع منه مضموما فتضمها فتقول انصر انصروا
الى اخره وكذلك اضرب واعلم وانقطع واجتمع
واستخرج استشعر وفتحوا همزة اكرم بناء على
الاصل المرفوض فان اصل تكرم تأكرم واعلم انه اذا
اجتمع تاءان في اول مضارع تفعل وتفاعل وتفعلل
فيجوز اثباتهما نحو تتجنب وتتقاتل وتتدحرج ويجوز
حذف احدهما وفي التنزيل فانت له تصدى
ونارا تلظى وتنزل الملائكة واعلم انه ومتى
كان فاء افتعل صادا او ضادا او طاء او ظاء قلبت
تاءه طاء كقولك في افتعل من الصلح اصطلح و
من الضرب اضطرب ومن الطرد اطّرد ومن
الظلم اظّلم وكذلك جميع متصرفاته مثل يصطلح
فهو مصطلح وذاك مصطلح والامر منه اصطلح و
النهي لا تصطلح ومتى كان فاء افتعل دالا او ذالا
او زاء قلبت تاءه دالا فتقول في افتعل من الدّرء

ادّراء

ادّراء ومن الذكر اذّكر ومن الزجر ازدجر وتلحق
الفعل غير الماضي والحال نونان للتأكيد خفيفة
ساكنة وثقيلة مفتوحة الا فيما يختص به وهو فعل
الاثنين وجماعة النساء فهي مكسورة فيهما الا انك
تقول اذهبانّ للاثنين واذهبنانّ للنسوة فتدخل
الفا بعد نون جمع المؤنث لتفصل بين النونات
ولا تدخلهما الخفيفة لانه يلزم التقاء الساكنين
على غير حده فان التقاء الساكنين انما يجوز اذا كان
الاول حرف مد والثاني مدغما فيه نحو دابّة وتحذف
من الفعل معهما نون في امثلة الخمسة وهي يفعلان
وتفعلان ويفعلون وتفعلون وتفعلين وتحذف
واو يفعلون وتفعلون وياء تفعلين الا اذا
تفتح ما قبلهما نحو لا تخشونّ ولا تخشينّ و
لتبلونّ فاثبتهما وتفتح آخر الفعل المضارع اذا
كان فعل الواحد والواحدة الغائبة وتضم اذا كان
فعل الجماعة الذكور وتكسر اذا كان فعل الواحدة

المخاطبة فتقول في امر الغائب مؤكدا بالنون الثقيلة
لينصرنّ لينصرانّ لينصرنّ الى اخره وبالخفيفة
لينصرن لينصرن لتنصرن وفي الامر الحاضر بالتاكيد
الثقيلة انصرنّ انصرانّ انصرنّ الخ وبالخفيفة
انصرن انصرن انصرن وقس على هذا ايضا نحو

واما اسم الفاعل والمفعول من الثلاثي المجرد
فالاكثر ان يجيء اسم الفاعل منه على وزن فاعل
تقول ناصر ناصران ناصرون وناصرين ناصرة ناصرتان
ناصرات ونواصر واسم المفعول منه على وزن
مفعول تقول منصور منصوران منصورون
منصورة منصورتان منصورات ومناصير وتقول
ممرور به ممرور بهما ممرور بهم ممرور بها ممرور
بهما ممرور بهن فتثني وتجمع وتذكر وتؤنث
الضمير فيما تعدى بحرف الجر لا اسم المفعول وفعيل
قد يجيء بمعنى الفاعل كالرحيم بمعنى الراحم وبمعنى
المفعول كالقتيل بمعنى المقتول واما ما زاد على

الثلاثة

الثلاثة فالضابط فيه ان تضع في مضارعه
ميم المضمومة موضع حرف المضارعة وتكسر ما قبل الاخر
في الفاعل وتفتحه في المفعول نحو مكرم ومكرم ومدحرج
ومدحرج ومستخرج ومستخرج وقد يستوي لفظ
الفاعل والمفعول في بعض المواضع كمختار ومتحاب
ومنقاد ومحاد ومضطر ومعتد ومنصب ومنصب
فيه ومتحاب ومتحاب عنه ويختلف في التقدير

فصل المضاعف ويقال له الاصم وهو من الثلاثي
المجرد والمزيد فيه ما كان عينه ولامه من جنس
واحد كرد واعد فان اصلهما ردد واعدد ومن
الرباعي المجرد ما كان فاؤه ولامه الاولى الثانية
ويقال له المطابق من جنس واحد وكذلك لا عينه
ولامه ايضا نحو زلزل يزلزل زلزلة وزلزالا
وانما الحق المضاعف بالمعتلات لان حرف التضعيف
يلحقه الابدال كقولهم امليت بمعنى امللت ولانه يلحقه

والحذف كما قالوا مست وظلت بفتح الفاء
وكسرها واحست اى مسست وظللت واحسست
والمضاعف يلحقه الادغام وهو ان تسكن الاول
مدغما وتدرج فى الثانى ويسمى الاول مدغما والثانى
مدغما فيه وذلك واجب فى نحو مد يمد واعد يعد
وانقد ينقد واعتد يعتد واستعد يستعد
واسود يسود واسواد يسواد واطمان يطمان
وتماد يتماد وكذا هذه الافعال واذ بنيتها للمفعول
نحو مد يمد ونظائرهم وفى نحو مد مصدرا
وكذلك اذا اتصل بالفعل الف الضمير او واو
او ياء نحو مدا امدوا ومدى ويمتنع فى نحو مددت
مددنا ومددن الى مددتن ويمددن وتمددن
واقددن ولا تمددن وجائز اذا دخل الجازم
على الفعل الواحد فان كان مكسور العين كيفر
او مفتوحه كيعض فتقول لم يفر ولم يعض بكسر الام

وفتحها

وفتحها ولم يفرر ولم يعضض وهكذا حكم يقشعر
ويحمر ويحمار وان كان العين مضموما فيجوز به
الحركات الثلاث مع الادغام وفكه تقول لم يمد
بحركات الدال الثلاث ولم يمدد وهكذا حكم الامر
فتقول فر وعض بكسر الام وفتحها وافرر واعضض
ومد بحركات الثلاث وامدد وتقول فى اسم
الفاعل ماد مادان مادون مادة مادتان مادات
ومواد وفى المفعول ممدود كمنصور فصل المعتل
ما كان احد اصوله حرف علة وهى الواو والياء والالف
وتسمى حروف المد واللين والالف حينئذ تكون
منقلبة عن واو او ياء وانواعه سبعة الاول
المعتل الفاء ويقال له المثال ثلاثة الصحيح فى احتمال
الحركات اما الواو فتحذف من مضارع الفعل
الذى يكون على يفعل بكسر العين ومن مصدره
الذى على فعلة وتسلم فى باقى تصاريفه
تقول وعد يعد عدة واعدا فهو واعد وذاك

موعود عد لا تعد وكذا لك وبق يميق فاذا
اذ يلت كسرة ما بعدها اعيدت الواو نحو
بوعد ويلبث فى يفعل بالفتح العين كوجل
يوجل والاصل وجل ايجل قلبت الواو ياء
لسكونها وانكسار ما قبلها فان انضم ما قبلها
اعيدت الواو وتقول بازيل ايجل تلفظ بالواو
وتكتب بالياء تلبث الواو وفى يفعل بالضم
كوجه يوجه اوجه لا توجه وحذفت الواو من
يطاء ويضع ويسع ويقع ويدع لانها فى
الاصل يفعل بالكسر ففتحت العين لحرف
الحلق ومن يذر لكونه فى معنى يدع واما توا
ماضى يدع ويذر وحذف فى الفاء دليل على انه
واو ولما الياء فتلبث على كل حال نحو يمن ييمن
ويسر ييسر ويئس ييئس وتقول فى افعل من اليائى
كعلم يعلم اليسر يوسر فهو موسر تقلب الياء واوا
لسكونها وانضمام ما قبلها وتقول فى افتعل

منهما

متعد وذاك متعد والتز
منهما اتعد يتعد فهو متعد وذاك متعد والتر
واتسر فهو متسر ويقال ايتعد ياتعد فهو موتعد
وايتسر ياتسر فهو موتسر وهذا لسان موتسر
فيه وحكم ودبو تكلم عض يعض وتقول
ايدد كاعضض الثانى من المعتل العين و
يقال له الاجوف وذو الثلاثة لكون ماضيه
على ثلاثة احرف اذا اخبرت عن نفسك فالمجرد
تقلب عينه فى الماضى الفا سواء كان واوا اوياء
لتحركهما وانفتاح ما قبلها نحو صان وباع فان
اتصل به الضمير المتكلم او ضمير المخاطب او ضمير
الجمع المؤنث الغائبة نقل فعل من الواوى
الى فعل ومن اليائى الى فعل دلالة عليهما
ولم يغير فعل ولا فعل اذا كانا اصليين و
نقلت الضمة والكسرة الى الفاء وحذفت العين
لالتقاء الساكنين فتقول صان صانا صانوا
صانت صانتا صن صنت الى الاخر وتقول باع الى

يعنا واذا بنيته للمفعول كسرة الفاء من الجميع فقلت
صين واعتلاله بالنقل والقلب وتقول في المضارع
يصون ويبيع واعتلالها بالنقل ويخاف ويهاب
واعتلالها بالنقل والقلب ويدخل الجازم فتسقط
العين اذا سكن ما بعدها وتثبت اذا تحرك تقول
لم يصن لم يصونا لم يصونوا وهكذا قياس لم يبع
لم يبيعا ولم يخف لم يخافا وقس عليه الامر نحو صن صونا
صونوا وبع بيعا بيعوا وخف خافا خافوا وبالتأكيد
صونن وبيعن وخافن ومزيد الثلاثي لا يعتل
منه الا اربعة ابنية وهي اجاب يجيب اجابة واستقام
يستقيم استقامة وانقاد ينقاد انقيادا واختار
يختار اختيارا واذا بنيتها للمفعول قلت اجيب
يجاب اجابة واستقيم يستقام وانقيد ينقاد و
اختير يختار والامر منها اجب اجيبا اجيبوا واستقم
استقيما وانقد انقادا واختر اختارا ويصح نحو
قول وتقول وقاول وتقاول وزين وتزين وسا

وتساير

وتساير وابيض وابياض واسود واسواد
وكذا سابر تصاريفها واسم الفاعل من الثلاثي
المجرد يعتل بالهمزة كصائن وبائع ومن المزيد فيه
يعتل بما اعتل به المضارع كمجيب ومستقيم ومنقاد
ومختار واسم المفعول من المجرد يعتل بالنقل والحذف
كمصون ومبيع والمحذوف واو المفعول عند
سيبويه وعين الفعل عند ابي الحسن الاخفش
بنو تميم يثبتون الياء فيقولون مبيوع و
من المزيد فيه يعتل بالنقل والقلب ان اعتل
فعله كمجاب ومستقام ومنقاد ومختار الثالث
المعتل اللام ويقال له الناقص وذو الاربعة
لكون ماضيه على اربعة احرف اذا اخبرت عن
نفسك فالمجرد تقلب الواو والياء الفا اذا تحركتا
وانفتح ما قبلهما كغزا ورمى وعصا ورحى وكذا
ذلك الفعل الزائد على الثلاثة كاعطى واشترى
واستقصى واسم المفعول كالمعطى والمشترى

والمستقصي واذا لم يسم الفاعل من المضارع كقولك
يعطى ويغضى يغزى ويرمى اما الماضي فتحذف
الآم منه في مثال فعلوا مطلقا وفي مثال فعلت
وفعلتا اذا انفتح ما قبلها وتثبت في غيرها تقول
غزا غزوا غزوا ودمى دميا دموا دمت الى اخره ورضي
رضيا رضوا الى اخره وكذلك سرو سروا سروا
الى اخره وانما فتحت ما قبل واو الضمير في غزوا ودموا
وضمت في رضوا وسروا لان واو الضمير اذا اتصل
بالفعل الناقص بعد حذف الآم فان انفتح ما قبلها
ابقى على الفتحة وان انضم او انكسر ضم واصل رضوا
رضيوا فنقلت ضمة الياء الى الضاد وحذفت الياء
لالتقاء الساكنين واما المضارع فتسكن الآم
في الرفع وتحذف في الجزم وتفتح الواو والياء
في النصب وتثبت الالف وتسقط الجازم والناصب
النونات الا نون جماعة النساء فتقول لم يغز لم
يغزوا لم يغزوا ولم تغز لم تغزا لم تغزوا لم يغزون ولم يرا

ولم

ولم يرميا ولم يرموا ولم يرض ولم يغزوا ولن يرى
ولن يرضى وتثبت لام الفعل في فعل الاثنين
وجماعة النساء وتحذف في فعل جماعة الذكور
وفعل الواحد المخاطبة فتقول يغزو يغزوان
يغزون الى اخره وقد يستوى فيه لفظ جماعة الذ
كور والاناث في الخطاب والغيبة جميعا واختلف
في التقدير فوزن المذكر يفعون وتفعون ووزن
المؤنث يفعلن وتفعلن وتقول في فعل يرمى
يرميان يرمون الى اخره واصل يرمون يرميون ففعل
به ما فعل برضوا وهكذا حكم كل ما كان قبل لامه
مكسورا كيهدى ويناجى ويرتجى ويشترى ويستدعى
ويرعوى ويعروري وتقول يرضى يرضيان يرضون
الى اخره وهكذا قياس يتمطى ويتحابى ويتقلى ولفظ الو
حد المؤنث في الخطاب كلفظ الجمع في بابي يرمى
ويرضى وفي التقدير مختلف فوزن واحدة تفعين

وتفعلين وورنه الجمع تفعلن وتفعلن والامر
منهما اغز اغزوا اغزوا وارم ارميا ارموا وارض
ارضيا ارضوا فاذا دخلت عليه نون التاكيد
اعيدت اللام المحذوفة فقلت اغزون وارمين
وارضين واسم الفاعل منهما غاز غازيان غازون
غازية غازيتان غازيات وغزاة وكذلك
رام راميان رامون وكذلك راض واصل غاز
غازو قلبت الواو ياء لتطرفها وانكسار ما قبلها
كما قلبت الواو في غزي ثم قالوا غازية لان المؤنث
فرع المذكر والتاء طارية واسم المفعول من الواوي
مغزو ومن اليائي مرمي فقلبت واو ياء وكسر
قبلها لان الواو والياء اذا اجتمعتا في كلمة واحدة
والاولى منهما ساكنة قلبت الواو ياء وادغمت
الياء في الياء وتقول في فعول من الواوي عدو
ومن اليائي بغي وتقول فعيل من الواوي صبي

ومن اليائي سري لم يذكر فيه تقلب واو ياء لان
كل واو وقعت رابعة فصاعدا ولم يكن ما قبلها
مضموما قلبت الواو ياء فتقول اعطى يعطي واعتدى
يعتدي واسترشى يسترشي وتقول مع الضمير
اعطيت واعتديت واسترشيت وكذلك
تغازينا وترجينا الرابع المعتل العين
واللام ويقال له اللفيف المقرون فتقول شوى
يشوي شيا مثل رمى يرمي رميا وقوي يقوى
قوة وروي يروى ريا مثل رضي يرضى رضا
فهو ريان وامراة ريا مثل عطشان وعطشى
وحيي كرضي وحي يحيى حيوة فهو حي وحيا وحيتا
فهما حيان وحيوا فهم احياء ويجوز حيوا بالتخفيف
كرضوا وحي كارض واحي يحيي وحاي يحاي واستحى
يستحي استحي ومنهم من يقول استحى يستحي استح
وذلك لكثرة الاستعمال كما قالوا لا ادر في
لا ادري الخامس المعتل الفاء واللام ويقال

له اللفيف المقرون فتقول وفى كوى يكوى يقويان يقوون
والامر منه ق فيصير الحرف واحد ويلزمها الهاء فى الوقف
نحو قه وتقول فى التاكيد قين قيان قن قن قيان
وتقول وجى يوجى كرضى يرضى ايج كارض السادس
المعتل الفاء والعين كيين فى اسم مكان وويوم وويل
ولا يبنى منه الفعل السابع المعتل الفاء والعين
واللام وذلك واو وياء لاسمى الحرفين فصل حكم المهموز
فى تصاريف فعله حكم الصحيح لان الهمزة حرف صحيح لكنها
لكنها قد تخفف اذا وقعت غيرا ولا لانها حرف شديد
من اقصى الحلق فتقول امل يامل كنصر ينصر والامر منه
اومل تقلب الهمزة واوا لان الهمزتين اذا التقتا فى كلمة
واحدة وثانيتهما ساكنة وجب قلبها الثانية بجنس
حركة ما قبلها كامن واومن وايمان وان كانت الاولى
همزة وصل تعود الثانية عند الوصل اذا انفتح ما
قبلها وحذفوا الهمزتين فى خذ وكل ومر على
القياس لكثرة الاستعمال وقد يجىء على الاصل عند

الوصل

الوصل كقوله تعالى وامر اهلك بالصلوة وادر
يادر و وهنا يهنا كضرب يضرب ابو كما ضرب وادب
يادب ككرم يكرم اودب ككرم كما كرم وسئل يسئل
كمنع يمنع اسئل ويجوز سال يسال سل واب ياوب
اب وسئم يسئم كصان يصون صن وجاء يجى
ككال يكيل فهو ساء وجاء اساء اسؤ كم على نحو
واتى ياتى كرمى يرمى ايت مثل ارم ومنهم من يقول ت
تشبيها له بخذف واى ياى كوقى يقى ق واى ياوى
ايا كالمستوى ليستوى شيا وابوكما شوو ناى كرعى و
كذا القياس فى راى يرى لكن العرب اجتمعت على حذف
الهمزة من مضارعه فقالوا يرى يريان يرون وترى
تريان ترون الى اخره واتفق فى الخطاب المؤنث
لفظ الواحدة والجمع لكن وزن الواحدة تفعى
والجمع تفعل فاذا امرت منه فقلت على الاصل
كارع وعلى الحذف ر فيلزمه الهاء فى الوقف نحو ره
وبالتاكيد رين ريان رن فهو راء كرام وذاك

مرمى كرمى ومساء افعل منه مخالفا لاخواته
وانضم فتقول اداى يرى اداء واداءة وواسمه
فهو مرمى وذاك مرمى مرميان مرمون مرماة مرماتان
مرميات والامر منه ارادنا ادو وبالتاكيد ادرن
ادبان ادرن وفى النهى لا تر ولا تروا والتاكيد
لا ترين وتقول فى افعل من الهمزة الفاء ايبال
كاختار واتلى كاقتضى فصل ابنية اسماء الزمان
والمكان من يفعل بكسر العين على مفعل مكسور العين
كالمجلس والمبيت ومن يفعل ويفعل بفتح العين
وضمها على مفعل مفتوح العين كالمذهب والقتل
والمشرب والمقام وشذ المسجد والمشرق والمغرب
والمطلع والمجزر والمفرق والمسكن والمنسك
والمنبت والمسقط وحكى الفتح فى بعضها واجيز فيها
كلها هذا اذا كان يفعل صحيح الفاء واللام فمن المعتل
الفاء مكسورا ابدا كالموضع والموعد ومن المعتل
اللام مفتوحا ابدا كالماوى والمرمى وقد تدخل على
بعضها

بعضها تاء التانيث كالمظنة والمقبرة والمشرقة
وشذ المقبرة والمشرقة بالضم وما زاد على
الثلاثة كاسم المفعول كالمدخل والمقام واذا
كثر الشيء بالمكان قيل فيه مفعلة من الثلاثي
المجرد فيقال ارض مسبعة ومأسدة ومذأبة
ومبطخة ومقثاة اما اسم الالة فهو ما يعالج
به الفاعل المفعول لوصول الاثر اليه فيجيء
على مثال محلب ومكسحة ومكحلة ومفتاح ومصفاة
وقالوا مرقاة ومن فتح الميم اراد المكان وشذ مدهن
ومسعط ومدق ومنخل ومكحلة ومحرضة
مضموم الميم والعين وجاء مدق ومدقة على القياس
فصل المرة من مصدر الثلاثي المجرد على فعلة
بالفتح تقول ضربت ضربة وقمت قومة وما زاد
بزيادة الهاء كالاعطاءة والانطلاقة الا ما فيه
تاء التانيث منها فالوصف بالواحدة كقولك

وحمته رحمة واحدة والفعلة بالكسر
للنوع من الفعل لقول هو حسن الطعمة
تمت الكتاب العبد الاقل
احمد

نوشتم

کتاب امثله

بسم الله الرحمن الرحیم

هذا کتاب امثله

بدانکه مصدر اصل کلام است و از وی
نه وجه باز میگردد ماضی و مستقبل
و اسم فاعل و اسم مفعول و امر و نفی و جحد
و نهی و استفهام اما ماضی چهارده وجه باز
میگردد شش مغایب را بود و شش مخاطب
را بود دو حکایت نفس متکلم را بود و آن شش
که مغایب را بود سه مذکر را بود و سه مونث
را بود و آن سه که مذکر را بود چون ضرب
ضربا ضربوا و آن سه که مونث را بود چون
ضربت ضربتا ضربن و آن شش مخاطب

رابود

را بود سه مذکر را بود و این سه مونث را بود
و آن سه که مذکر را بود چون ضربتَ
ضربتما ضربتم و آن سه که مونث را بود چون
ضربتِ ضربتما ضربتن و آن دو حکایت
نفس متکلم را بود چون ضربتُ ضربنا
و از مستقبل نیز چهارده وجه باز میگردد سه
شش مغایب را بود و شش مخاطب را بود
و دو حکایت نفس متکلم را بود و آن شش
که مغایب را بود سه مذکر را بود و سه مو
نث را بود و آن سه که مذکر را بود چون
یضرب یضربان یضربون و آن سه که مو
نث را بود تضرب تضربان یضربن و آن
شش مخاطب را بود و سه مذکر را بود

وسه مونث را بود وآن سه که مذکر را بود چون
تضرب تضربان تضربون وآن سه که مونث
را بود چون تضربین تضربان تضربن وان دو
حکایت که نفس متکلم را بود چون اضرب
نضرب واز اسم فاعل شش وجه باز میگردد
سه مذکر را بود وسه مونث را بود وان سه که مذکر
را بود چون ضارب ضاربان ضاربون وآن
سه که مونث را بود چون ضاربة ضاربتان ضاربات
واز اسم مفعول نیز شش وجه باز میگردد
سه مذکر را بود وسه مونث را بود آن سه
که مذکر را بود چون مضروب مضروبان
مضروبون وآن سه که مونث را بود مضروبة
مضروبتان مضروبات واز امر نیز چهارده

وجه

وجه باز میگردد شش مغایب را بود و شش مخاطب را بود
را بود و دو حکایت نفس متکلم را بود وان
شش که مغایب را بود سه مذکر را بود وسه
مونث را بود ~~چون~~ وان سه مذکر را بود
چون لیضرب لیضربا لیضربوا وان سه که مونث
را بود چون لتضرب لتضربا لیضربن وان شش
که مخاطب را بود سه مذکر را بود وسه مونث
وان سه که مذکر را بود [illegible] بود وان سه که مونث
چون اضرب اضربا اضربن ~~وان دو حکایت نفس~~
~~متکلم را بود لاضرب لنضرب~~ وازنهی نیز چهارده
وجه باز میگردد شش مغایب را بود و شش
مخاطب را بود و دو حکایت نفس متکلم را بود
وان شش که مغایب را بود سه مذکر را بود وسه

مونث را بود وان سه که مذکر را بود لا یضرب
لا یضربا لا یضربو وان سه که مونث را بود چون
لا تضرب لا تضربا لا یضربن وان شش که مخاطب
را بود سه حه مذکر را بود و سه مونث را بود
وان سه که مذکر را بود چون لا تضرب لا تضربا
لا تضربو وان سه که مونث را بود چون لا تضربی
لا تضربا لا تضربن وان دو حکایت نفس متکلم
را بود چون لا اضرب لا نضرب و مرجمله نیز
چهارده وجه باز میگردد و شش مغایب را بود
و شش مخاطب را بود و دو حکایت نفس متکلم را بود
وان شش که مغایب را بود و شش مخاطب
~~را بود و دو حکایت نفس متکلم وان شش که~~
مغایب را بود سه مذکر را بود و سه مونث

را بود

وان سه که مخاطب
مذکر را بود

را بود لم یضرب لم یضربا لم یضربو وان سه که مونث
را بود لم تضرب لم تضربا لم یضربن وان شش که
مخاطب را بود سه مذکر را بود وان سه که مونث
را بود وان سه که مذکر را بود چون لم تضرب لم
تضربا لم تضربو وان سه که مونث را بود چون
لم تضربی لم تضربا لم تضربن وان دو که حکایت
نفس متکلم را بود چون لم اضرب لم نضرب
وان نفی نیز چهارده وجه باز میگردد شش مغا
یب را بود و شش مخاطب را بود و دو حکایت
نفس متکلم را بود وان شش که مغایب را بود
سه مذکر را بود و سه مونث را بود وان سه
که مذکر را بود لا یضرب لا یضربا لا یضربو
وان سه که مونث را بود چون لا تضرب لا تضربا

لا یضربن و آن شش که مخاطب را بود سه مذ
کر را بود و سه مونث را بود و آن سه که مذکر را
بود چون لا تضرب لا تضربان لا تضربون و آن
سه که مونث را بود لا تضربین لا تضربان لا تضر
بن و آن دو حکایت که نفس متکلم را بود
چون لا اضرب لا نضرب و از استفهام نیز
چهارده وجه باز میگردد و شش مغایب را
بود و شش مخاطب را بود و حکایت نفس
متکلم را بود و آن شش که مغایب را بود سه
مذکر را بود و سه مونث را بود و آن سه که مذ
کر را بود چون هل یضرب هل یضربان هل یضربون
و آن که مونث را بود چون هل تضرب هل تضربان
هل تضربن و آن شش مخاطب را بود سه

رسم

مذکر را

سه مذکر را بود و سه مونث را بود آن سه
که مذکر را بود چون ضرب صیغه مفرد مذ
کر غایب است از فعل ماضی ثلاثی
مجرد صحیح و سالم مبنی از برای فاعل بر وزن
فعل ضاد فاء الفعل را عین الفعل با لام الفعل ۶۲
ضرب در اصل اضرب بود ضرب بود
خواستیم که فعل بنا کنیم الف و لام که علامت
اسم بود از اولش بر داشتیم و را و با را فتحه دادیم
ضرب شد یعنی زد یکی مغایب در زما
ن گذشته ضربا صیغه تثنیه مذکر مغایب است
از فعل ماضی ثلاثی مجرد معلوم صحیح و سالم
بر وزن فعلا در اصل ضرب بود مفرد بود
خواستیم که تثنیه بنا کنیم الف که علامت تثنیه بود

در آخرش در آوردیم ضربا شد یعنی زدند دو
مرد غایب در زمان گذشته ضربوا صیغه
جمع مذکر غایب است از فعل ماضی ثلا
ثی مجرد معلوم صحیح و سالم بر وزن فعلوا در اصل
ضرب بود مفرد بود خواستیم جمع بنا کنیم
واو که علامت جمع بود در آخرش در آوردیم ضر
بو شد فتحه باء را بضمه بدل کردیم از جهت مناسبت
واو ضربوا
شد یعنی زدند جماعت مردان غایب
در زمان گذشته ضربت صیغه مفرد مونث
غایب است از فعل ماضی ثلاثی مجرد
معلوم صحیح و سالم در اصل ضرب بود مفرد
مذکر بود خواستیم مفرد مونث بنا کنیم
تا که علامت تانیث بود در آخرش در آ
وردیم

ضربت شد یعنی زد یک زن غایبه در زمان
گذشته ضربتا صیغه تثنیه مونثه غایبه
است از فعل ماضی ثلاثی مجرد معلوم صحیح
و سالم در اصل ضربت بود مفرد بود خواستیم
که تثنیه بنا کنیم الف که علامت تثنیه بود
در وی آخرش در آوردیم ضربتا شد یعنی
زدند دو زن غایبه در زمان گذشته ضربن
صیغه جمع مونثه غایبه است از فعل ماضی
ثلاثی مجرد معلوم صحیح و سالم در اصل
ضربت بود مفرد بود خواستیم که جمع
مونثه بنا کنیم نون که علامت جمع بود
در آخر او در آوردیم ضربتن شد تا دلالت
میکرد این تا تانیث نون دلالت میکرد

هم بر جمع وهم بر تانيث باوجود نون از تا
مستغني شد تا را حذف كرديم ضربن شد
توالي اربع حركات شد واين وزن دركلام عرب
نادر بود ونادر حكم معدوم داشت پس
بنا برين با را ساكن كردانيديم ضربن
شد يعني بزديد جماعت زنان غايبه در
زمان گذشته وآن شش كه مخاطب را بود
سه مذكر را بود وسه مونث را بود وآن سه
كه مذكر را بود چون ضربتَ صيغه مفرد
مذكر مخاطب ست از فعل ماضي معلوم
ثلاثي مجرد صحيح وسالم در اصل ضرب بود
مفرد مذكر مغايب بود خواستيم كه مخا
بنا كنيم تاء مفتوحي كه علامت خطاب

شما

مفرد

بود در آخر او در آورديم ضربتَ شد توالي
اربع حركات شد واين وزن در كلام عرب
جايز نبود بنا برين با را ساكن كرديم تا فرق
باشد ميان مفرد مغايب ومخاطب ضربتَ
شد يعني بزدي تو مرد يك مرد حاضر در زمان
گذشته ضربتما صيغه تثنيه مذكر مخاطب ست از
فعل ماضي ثلاثي مجرد صحيح وسالم در اصل ضربتَ
ضربتَ بود مفرد بود خواستيم تثنيه مذكر
مخاطب بنا كنيم الف كه علامت تثنيه بود
در آخرش در آورديم ضربتا شد مشتبه شد
تواحد در اينجا كه شاعر گفته تحكم بالا
الهي كه عشنا فلي بقد رضيت بما رضيتا
انجمت رفع اشتباه ميم آورديم وما قبل

میم را مضموم گردانیدیم ضربتما شد یعنی
بزد پدر شما و مرد حاضر در زمان گذشته ضربتم
صیغه جمع مذکر مخاطب است بنا کنیم از فعل ماضی
معلوم ثلاثی مجرد صحیح و سالم در اصل ضربت بود
مفرد بود خواستیم که جمع بنا کنیم واوی که علا
مت جمع بود در آخرش در آوردیم ضربتو شد
مشتبه شد بواحد اینجا که شاعر گفته دنونزا
دنوعق خوانده است کما قال الشاعر یا قوم قد
هوقلت ازدنونق وبعد هقال الرجا
ل موثق از جهت از رفع اشتباه میم آوردیم
ضربتمو شد فمو ولو هردو که علامت
جمع بودند از میم تنها مقصود حاصل
بود واو را حذف کردیم ضربتم شد

یعنی

یا
یعنی بزد شما جماعت مردان حاضر در زما
ن گذشته وان سه که مونث را بود چون
ضربتِ صیغه مفرد مونث مخاطبه
است از فعل ماضی معلوم ثلاثی مجرد
صحیح و سالم در اصل ضرب بود مفرد مذکر
غایب بود خواستیم که مفرد مونث مخا
طب بنا کنیم تاء مکسوره که علامت
مونث بود در آخر او در آوردیم و با را سا
کن کردیم ضربتِ شد یعنی بزدی تو یک زن
حاضره در زمان گذشته ضربتما صیغه
تثنیه مونث مخاطبتین است از ماضی معلوم
ثلاثی مجرد صحیح و سالم در اصل ضربتِ بود
مفرد بود خواستیم که تثنیه بنا کنیم الف که

فعل

علامت تثنیه بود در آخر او در آوردیم و
کسره تا را بدل بضمه کردیم ضربتما شد
تثنیه شد بواحد مذکر از جهة رفع ا
شتباه میم او وردیم ما قبل میم را مضموم در آخر او
کردیم ضربتما شد یعنی بزدید شما دو
دو زن حاضره در زمان گذشته ضربتن
صیغه جمع مونث مخاطبست از فعل
ماضی معلوم ثلاثی مجرد صحیح و سالم در ا
صل ضربت بود مفرد بود خواستیم که جمع
بنا کنیم نون که علامت جمع مونث بود
در آخر او در آوردیم ضربتن شد چون در
جمع مذکر که اصل بود میم آوردیم در جمع مو
نث که فرع بود نیز میم آوردیم تا موافق

باشد

باشد میانه اصل و فرع و ما قبل میم را مضـ
موم کردانیدیم ضربتمن شد میم نون
قریب المخرج بودند میم را قلب بنون کرد
یم و نون را در نون ادغام کردیم ضربتنّ
شد یعنی بزدید شما جماعت زنان حاضره
در زمان گذشته و آن دو حکایت نفس متکلم
را بود چون ضربتُ متکلم وحده است از ضربا
فعل ماضی معلوم ثلاثی مجرد صحیح و سالم
ضربتُ در اصل ضرب بود مفرد بود خواستیم که متکلم
متکلم وحده بنا کنیم تاء مضموم که علامت
وحده بود در آخر او در آوردیم توالی اربع
حرکات شد و با را ساکن کردیم ضربتُ
شد یعنی بزدم من در زمان گذشته ضربنا

صیغه متکلم مع الغیر است از فعل ما
ضی ثلاثی مجرد صحیح وسالم در اصل ضَرَبَ
بود مفرد مذکر غایب بود خواستیم
که متکلم مع الغیر بود بنا کنیم نون والف که علا
مت متکلم مع الغیر بود در آخر او در آوردیم
وبا را ساکن کردیم ضَرَبْنا شد یعنی بزدیم
ما در زمان گذشته واز مستقبل نیز
چهارده وجه باز میگردد شش غایب
را بود وشش مخاطب را بود ودو حکایت
نفس متکلم را بود وان شش که غایب
را بود سه مذکر را بود وسه مؤنث
را بود ان سه که مذکر بود چون یَضْرِبُ
صیغه مفرد مذکر غایب است از

فعل

مستقبل معلوم ثلاثی مجرد صحیح وسالم
در اصل ضَرَبَ بود ماضی بود خواستیم
مستقبل بنا کنیم یا که حرف استقبال بود
در اول او در آوردیم ضاد را ساکن وراء
را مکسور ویا را مضموم گردانیدیم
یَضْرِبُ شد یعنی میزند یک مرد غایب در
زمان اینده یَضْرِبانِ صیغه تثنیه مذ
کر غایب است از فعل مستقبل معلوم ثلا
ثی مجرد صحیح وسالم در اصل یَضْرِبُ بود مفرد
بود خواستیم که تثنیه بنا کنیم الف که علا
مت تثنیه بود در آخرش در آوردیم ونون
در آوردیم در آخر او عوض ضمه بودن
با وبا را مفتوح گردانیدیم یَضْرِبانِ شد

Margin: ویا را مفتوح گردیم

Margin: واو بکلفظ است

Margin: واو بکلفظ است

Margin: مضموم

یعنی میزنند مردان غایب در زمان
آینده یَضْرِبُونَ صیغه جمع مذکر مغایب است
از فعل مستقبل معلوم ثلاثی مجرد صحیح
وسالم در اصل یَضْرِبُ بود مفرد بود خوا
ستیم که جمع بنا کنیم واو که علامت جمع بود
در اخر او در اوردیم ونون را در اخر او در اوردیم
عوض رفع واحد یَضْرِبُونَ شد یعنی
میزنند ان جماعت مردان غایب در ز
مان اینده واز ان سر که مونث بود چون
تَضْرِبُ صیغه مفرد مونث مغایب است از فعل
مستقبل معلوم ثلاثی مجرد صحیح وسالم
در اصل ضَرَبَ بود ماضی بود خواستیم
مستقبل بنا کنیم تا که علامت مفرد مونثه

مغایب

وتا را مفتوح کردیم

مغایب بود در اول او در اوردیم وضا
د را ساکن کردیم و را را مکسور و با را مضمو
م کردانیدیم تَضْرِبُ شد یعنی میزند
یک زن غایبه در زمان اینده تَضْرِبَانِ صیغه
تثنیه مونثه مغایب است از مستقبل فعل
معلوم ثلاثی مجرد صحیح وسالم در اصل تَضْرِ
بُ بود مفرد بود خواستیم که تثنیه بنا
کنیم الف که علامت تثنیه بود در اخر
ش در اوردیم ونون در اخرش در اور
دیم عوض رفع واحد تَضْرِبَانِ شد
یعنی میزنند دو زنان غایبه در زمان
اینده یَضْرِبْنَ صیغه جمع مونثه مغا
یبست از فعل مستقبل معلوم ثلاثی

تَضْرِبَانِ

مجرد صحیح و سالم در اصل یضرب بود مفرد
بود خواستیم که جمع مونث بنا کنیم
نون که علامت جمع مونث غایبه بود
در آخر او در آوردیم و با را ساکن کر
دیم یضربن شد یعنی میزنند جماعت
زنان غایبه در زمان آینده و آن شش
که مخاطب را بود سه مذکر را بود و سه
مونث را بود و آن سه که مذکر را بود
چون تضرب یعنی میزنی تو یک مرد حا
ضر در زمان آینده تضرب صیغه وا
حد مذکر مخاطب است از فعل مستقبل
صحیح و سالم ثلاثی مجرد معلوم در اصل
ضرب بود ماضی بود خواستیم که مستقبل

از شش

از شش بنا کنیم تا که حرف استقبال و علامت
مخاطب بود تا اول شش در آوردیم و فاء از
افعل را ساکن و عین الفعل را مکسو
ر و لام افعل را مضموم کردیم بنا بنا
تضرب شد تضربان یعنی میزنید شما دو مرد حاضر
در زمان آینده صیغه تثنیه مذکر مخاطب
است از فعل مستقبل صحیح و سالم ثلاثی مجرد معلوم
در اصل تضرب بود مفرد بود خواستیم که تثنیه
بنا کنیم الف که علامت تثنیه بود در آخر
ش در آوردیم بنا و نون عوض رفعیست
که در واحد بود تضربان شد تضربون یعنی میز
نید شما جماعت مردانه حاضر در زمان
آینده صیغه جمع مذکر مخاطب است از

وسالم صحیح

از فعل مستقبل صحیح ثلاثی مجرد معلوم در
اصل تَضرِبُ بود واحد بود خواستند
که جمعش بنا کنند واو که علامت جمع
مذکر بود در آخرش در آوردند و نون را
عوض رفعیت کرده واحد بود تضربون
شد و آن سر که مؤنث را بود چون تضربین
یعنی میزنی تو یک زن حاضر در زمان آ
ینده صیغهٔ واحد مؤنث مخاطب است
از فعل مستقبل صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل تَضرِبُ مفرد مذکر بود خواستند
که واحد مؤنث مخاطبش بنا کنند
یا که علامت واحدهٔ مؤنث مخاطبه
بود در آخرش در آوردیم و ما قبل یا را ساکن

و مضموم کردند

کردند

کردند و نون عوض رفعیت کرده واحد
مذکر بود تضربن شد تضربان یعنی میز
نید شما دو زن حاضره در زمان
آینده صیغهٔ تثنیهٔ مؤنث مخاطب است
از فعل مستقبل صحیح ثلاثی مجرد در اصل
تَضرِبُ بود مفرد مذکر بود خواستند
که تثنیهٔ مؤنثش بنا کنند الف که
علامت تثنیه بود در آخرش در آوردند
و نون عوض رفعیت که در اصل واحد
بود تضربان شد تضربن یعنی میزنید
شما جماعت زنان حاضره در زمان آینده
صیغهٔ جمع مخاطب است از فعل مستقبل
صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل تَضرِبُ بود

مؤنثه

مفرد بود مذکر بود خواستند که جمع مؤنث
بنا کنند نون که علامت جمع مؤنث بود
در آخرش در آوردند و لام الفعل را ساکن کرد
ند تَضْرِبْنَ شد و آن دو حکایت که
نفس متکلم را بود اَضْرِبُ یعنی می‌زنم
من یک مرد یا یک زن صیغهٔ متکلم وحده
است از فعل ~~ماضی~~ مستقبل صحیح
اصل ثلاثی مجرد معلوم در ضَرَبَ بود ماضی
بود خواستند که متکلم وحده اش بنا کنند
از از فعل مستقبل همزه که حرف استقبال و علا
مت متکلم وحده بود اوّلش در آوردند
فاء الفعل را مضموم کردند اُضْرُبُ شد
و لیکن که ~~لفظ~~ بجای دو معنی
واو یک لفظست
واحد

واحد مذکر گوید اَضْرِبُ ~~اَضْرِبُ~~
واحد مؤنث گوید اَضْرِبُ نَضْرِبُ یعنی
می‌زنیم ما دو مرد یا دو زن یا جماعت مردان
یا جماعت زنان صیغهٔ متکلم مع الغ
یر است از فعل مستقبل صحیح ثلاثی
مجرد معلوم در اصل ضَرَبَ بود ماضی
بود خواستند متکلم مع الغیرش بنا
کنند از فعل مستقبل نون که علامت حر
ف استقبال و علامت متکلم مع الغیر بود
در اوّلش در آوردند فاء الفعل را ساکن
و او یک لفظ عین الفعل را مکسور و
و لام الفعل را مضموم گردانیدند
نَضْرِبُ شد و او یک لفظ است بجای

چهار معنی تثنیه مذکر گوید نَضْرِبُ
تثنیه مؤنث گوید نَضْرِبُ جمع مذکر
گوید نَضْرِبُ جمع مؤنث گویند و
از اسم فاعل شش وجه باز میگردد سه
مذکر را بود و سه مؤنث را بود و آن
سه که هو مذکر را بود ضاربٌ یعنی یکمرد
زننده صیغهٔ واحد مذکر است از اسم
فاعل صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل
ضَرَبَ بود ماضی بود خواستند که اسم
فاعلش بنا کنند الف که علامت اسم
فاعل بود بعد از فاء الفعل در آورد
ند و عین الفعل را که مکسور گردانند
و تنوین که علامت اسمیت بود بآخرش

نضرب ع

درآوردند

درآوردند ضاربٌ شد و او یک لفظ است
بجای سه معنی چنانکه گوئی انا ضاربٌ
من یکمرد زننده و انت ضاربٌ تو
یکمرد زننده و هو ضاربٌ او یکمرد زننده
ضاربانِ یعنی دو مرد زننده صیغه
تثنیه مذکر است از اسم فاعل صحیح
ثلاثی مجرد معلوم در اصل ضارب
بود مفرد بود خواستند که تثنیه
اش بنا کنند الف که علامت تثنیه
بود بآخرش درآوردند و نون عوض
حرکت و تنوینی است که در واحد
بود ضاربانِ شد و او یک لفظ
است بجای سه معنی چنانکه گوئی
نحن ضاربانِ ما دو مرد زننده

وانتما ضاربان شما دو مرد
زننده وهما ضاربان ایشان
دو مرد زننده ضاربون یعنی جما
عت مردان زننده صیغه جمع
مذکر است از اسم فاعل صحیح ثلا
ثی مجرد معلوم در اصل ضاربٌ بود
مفرد بود خواستند که جمعش بنا کنند
واو که جمع مذکر بود بآخرش درآورد
ند و نون عوض حرکت و تنوین است
که در واحد بود ضاربون است و آن
یکلفظ است بجای سه معنی چنانکه گوی
نحن ضاربون ما جماعت مردان زننده
وانتم ضاربون شما جماعت مردان زننده
وهم ضاربون ایشان جماعت مردان زننده

علامت ومضموم کردند

وآن بسر که

وآن سه که مؤنث را بود ضاربةٌ یعنی یک زن
زننده صیغه واحد مؤنث است از اسم فا
عل صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل ضاربٌ
بود واحد مذکر بود خواستیم که واحد
مؤنثش را بنا کنند تا که علامت تا
نیث بود بآخرش در آوردند ضاربةٌ
شد و او یکلفظ است بجای سه معنی چنا
نکه گویی انا ضاربةٌ من یک زن زننده
وانتِ ضاربةٌ تو یک زن زننده وهی ضا
ربةٌ او یک زن زننده ضاربتان یعنی دو
دو زن زننده صیغه تثنیه مؤنث
از اسم فاعل صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل ضاربةٌ بود مفرد بود خواستند

که تثنیه اش بنا کنند الف که علامت
تثنیه بود با آخرش در آورند و نون
عوض حرکت و تنوین است که در واحد
بود ضاربان شد و او یک لفظ است
بجای سه معنی چنانکه گویی نحن ضاربان ما دو
زن زننده و انتما ضاربان شما دو زن زننده
و هما ضاربان ایشان دو زن زننده ضاربات
جماعت زنان زننده صیغه جمع مو
نث از اسم فاعل صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل ضاربه بود مفرد بود خواستیم
که جمعش بنا کنیم الف که علامت جمع مونث
بود با آخرش در آوردیم ضاربتات شد
تا دو شدیم از تای اول مستغنی شدند تا
قبل از تا

اول از حرف

اول از حرف کردند ضاربات شد
و او یک لفظ است بجای سه معنی
چنانکه گویی نحن ضاربات ما جماعت
زنان زننده و انتن ضاربات شما جما
عت زنان زننده و از اسم مفعول
نیز نشنش وجه باز میگردد سه مذکر
را بود و سه مونث را و آن که سه که مذ بود
کر را بود مضروب یعنی یکمرد زده شده
صیغه واحد مذکر است از اسم مفعو
ل صحیح و سالم ثلاثی مجرد در اصل یضرب
بود مجهول مستقبل بود خواستند
که اسم مفعولش بنا کنند یا که حرف مضا
رع بود از اولش بر داشتند و میم

و هن ضاربات ایشان جماعت زنان زننده

مضموم بجایش در آوردند و آخرش را تنو
ین دادند مَضْرُوبٌ شد مشتبه شد با
اسم مفعول باب افعال چون مُکْرَمٌ خواس
تند از این اشتباه بیرون آورند
ضمه میم را بدل بفتحه کردند مَضْرَبٌ شد
مشتبه شد باسم زمان و مکان چون مَقْتَلٌ
خواستند از اشتباهش بیرون آ
ورند عین الفعل را مضموم کرده ا
اشباع کردند واو از اشباع ضمه
تولد شد مَضْرُوبٌ شد واو یک لفظ
است بجای سه معنی چنانکه گویی انا
~~مضروب~~ مَضْرُوبٌ ~~شد واو یک لفظ است~~
بجای من یکمرد زده شده مَضْرُوبٌ
و انتَ

تو یکمرد زده شده وَهُوَ مَضْرُوبٌ او یکمرد زده
شده مَضْرُوبانِ یعنی دو مرد زده شده صیغه
تثنیه مذکر است از اسم مفعول صحیح ثلا
ثی مجرد معلوم در اصل مَضْرُوبٌ بود مفرد بود
خواستند که تثنیه اش بنا کنند الف که
علامت تثنیه بود بآخرش در آوردند
و نون عوض حرکت و تنوینی است که در وا
حد بود مَضْرُوبان شد واو یک لفظ بجای
سه معنی چنانکه گویی نحن مَضْرُوبان شما
دو مرد زده شده وَانتما مَضْرُوبانِ شما دو مرد
زده شده وَهُمَا مَضْرُوبانِ ایشان دو مرد زده
شده مضروبون واو یک لفظ است بجای
سه معنی چنانکه گوئی نحن مَضْرُوبُونَ ما

یعنی جماعت مردان زده شده صیغه جمع مذکر است از اسم مفعول صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل مَضْرُوبٌ بود مفرد بود خواستند جمعش بنا کنند واو علامت جمع است [illegible]

ما جماعت مردان زده شده وَأَنتُم مَضرُوبُونَ
شما جماعت مردان زده شده وَهُم مَضـ
رُوبُونَ ایشان جماعت مردان زده شده وان
سه کم مؤنث را بود مَضرُوبَة یعنی یکزن
زده شده صیغه واحد مؤنث از اسم
مفعول صحیح ثلاثی مجرد معلوم درا
اصل مَضرُوبٌ بوده مفرد مذکر بود خوا
ستند که واحد مؤنث بنا کنند تا که
علامت واحد مؤنث بود باخرش درا
وردند مَضرُوبَة شد واو بکلفظ است
بجای سه معنی چنانکه گوئی أَنَا مَضرُوبَةٌ
من یک زن زده شده وَأَنتِ مَضرُوبَةٌ
تو یکزن زده شده وَهِيَ مَضرُوبَةٌ او یکزن

زده شده

زده شده مَضرُوبَتَانِ یعنی دو زن زده
شده صیغه تثنیه مؤنث است از اسم ما
فاعل مفعول صحیح ثلاثی مجرد معلوم
دراصل مَضرُوبَةٌ بود خواستند که تثنیه اش
بنا کنند الف که علامت تثنیه بود باخرش
دراوردند ونون عوض حرکت وتنوینی
است که در واحد بود مضروبتان شد
واو بکلفظ است بجای سه معنی چنا
نکه گوئی أَنتُمَا مَضرُوبَتَانِ شما دو زن زده
شده وَهُمَا مَضرُوبَتَانِ ایشان دو زن زده
شده مَضرُوبَاتٌ یعنی جماعت زنان زده
شده صیغه جمع مؤنث است از اسم
مفعول صحیح ثلاثی مجرد معلوم دراصل

نحن
وانتما شما
وهما مضروبتان ایشان دو زن زده شده

مضروبة بود مفرد بود خواستند که
جمعش بنا کنند الف کدو تا کر علامت
جمع مؤنث بود باخرش در اوردند مضروبتات
شد تا کر علامت اول دلالت میکرد بر
جمع تانیث وتا ثانی دلالت هم بر تا
نیث وهم بر جمع با وجود تاء ثانی از تا
اول بی نیاز شدند تاء اول را حذف
کردند مضروبات شد واو مکلف لفظ است
بجای سر معنی چنانکه کویی نحن مضروبات
ما جماعت زنان زده شده وانتن [illegible]
وانتن مضروبات شما جماعت زنان زده
شده وهن مضروبات ایشان جماعت
زنان زده شده واز جحد نیز چهارده

وجه باز میکردد

وجه باز میکردد شش مغایبه را بود
وشش مخاطب را بود ودو حکایت
نفس متکلم را بود وان شش که مغایب
را بود سه مذکر را بود وسه مؤنث را
بود وان سه که مذکر را بود لم یضرب
یعنی نزده است ان یکمرد غایب در
زمان کذشته صیغه واحد مذکر مغا
یبست از فعل جحد صحیح ثلاثی مجرد
معلوم در اصل یضرب بود مستقبل
بود لم جحد بر سرش در اوردند مثل
واخرش جزم کرد حرکت اخر [illegible]
لم یضرب شد لم یضربا نزدند ایشان
دو مرد غایب در زمان کذشته صیغه

بجزم ساقطا شد

تثنیه مذکر مغایبست از فعل مستقبل
جحد صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل یضربان
بود لم جحد برسرش در آمد و آخرش را جزم
کرد نون تثنیه بجزمی ساقط شد لم یضربا
شد لم یضربوا یعنی نزده اند ایشان جماعت
مردان غایب در زمان گذشته صیغه جمع
مذکر مغایبست از فعل جحد صحیح ثلاثی
مجرد معلوم در اصل یضربون بود لم جحد
برسرش در آورده اند و آخرش را جزم کرد
نون جمع بجزم ساقط شد لم یضربوا شد
و آن سر که مؤنث را بود لم تضرب یعنی
نزده است آن یکزن غایب در زمان گذشته
صیغه واحده مؤنث مغایبست از فعل

جحد صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل تضرب بود
لم جحد برسرش در آمد و آخرش را جزم کرد حر
کت آخر بجزم ساقط شد لم تضرب شد
لم تضربا یعنی نزده اند ایشان دو زن غایب
در زمان گذشته صیغه تثنیه مؤنث مغا
یبست از فعل جحد صحیح ثلاثی مجرد معلو
در اصل تضربان بود لم جحد برسرش در آمد
و نون تثنیه بجزمی ساقط شد لم تضربا شد
لم یضربن یعنی نزده اند ایشان جماعت زنان در
زمان گذشته صیغه جمع واحده مؤنث
مغایبست از فعل جحد صحیح ثلاثی مجرد
در اصل یضربن بود لم جحد برسرش در آمد
و عمل نکرد زیرا نون ضمیر جمع مؤنث فاعل است

نون عوض فعیت لم تضربن شد و آن شش
مخاطبه را بود سه مذکر را بود و سه مؤنث را
بود و آن سه که مذکر بود لم تضرب یعنی نزد در
تو دیک مرد حاضر در زمان گذشته صیغه
جمع واحد مذکر مخاطب است از فعل جحد ثلا
ثی مجرد معلوم در اصل تضرب بود لم جحد
بر سرش در آمد حرکت آخر بجزم ساقط شد
لم تضرب شد لم تضربا یعنی نزدید شما دو
حاضر در زمان گذشته صیغه تثنیه مذکر
حاضر است از فعل صحیح جحد ثلاثی مجرد معلوم
در اصل تضربان بود لم جحد در آمد نون
تثنیه بجزم ساقط شد لم تضربا شد لم تضربوا
یعنی نزدید شما جماعت مردان حاضر در زمان گذشته صیغه جمع

فعل مضارع بود

مرد

تضربان

بر سرش

مذکر

مذکر مخاطب است از فعل جحد صحیح ثلا
ثی مجرد معلوم در اصل تضربون بود لم جحد در آمد بر سرش
آمد نون جمع بجزم ساقط شد لم تضربوا شد
و آن سه که مؤنث را بود لم تضربی یعنی نزدی تو
یک زن در زمان گذشته صیغه واحد مؤنثه حاضره
مخاطبه است از فعل جحد صحیح ثلاثی
مجرد معلوم در اصل تضربین بود لم جحد را بر سرش
آمد نون واحده مؤنثه مخاطبه بجزم
ساقط شد لم تضربی شد لم تضربا یعنی نزد
ید شما دو زن در زمان گذشته صیغه حاضره
تثنیه مؤنثه مخاطبه از فعل جحد صحیح
ثلاثی مجرد معلوم در اصل تضربان بود لم جحد بر سرش
در آمد نون تثنیه بجزم ساقط شد لم

لم تضربا شد لم تضربن یعنی نزدید شما جماعت
زنان حاضره در زمان گذشته صیغه
جمع مؤنث مخاطبه است از فعل جحد
صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل تضربن بود
لم جحد بر سرش عمل نکرد زایرا نون ضمیر جمع
مؤنث است نه عوض رفع لم تضربن
شد و آن دو حکایت نفس متکلم را بود
لم اضرب یعنی نزده ام من یکمرد یا یکزن صیغه
متکلم وحده است از فعل جحد صحیح الی آخره
در اصل اضرب بود لم جحد در آمد الی آخره
لم اضرب شد لم نضرب یعنی نزده ایم ما دو مرد
یا دو زن یا جماعت مردان یا جماعت زنان
صیغه متکلم مع الغیر است از فعل جحد صحیح الی
آخره

فاعل است

درآمد است

آخره در اصل نضرب بود لم جحد در آمد الی
آخره و از نفی نهی چهار ده وجه باز میگردد شش
غایب را بود و شش مخاطب را بود
و دو حکایت نفس متکلم را بود و آن شش که
غایب را بود سه مذکر را بود و سه مؤنث
را بود و آن سه که مذکر را بود لا یضرب یعنی
نمیزند آن یکمرد غایب در زمان آینده
صیغه واحد مذکر غایب است از فعل نفی
صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل یضرب بود
لاء نفی بر سرش در آمد و عمل نکرد لا یضرب
شد لا یضربان یعنی نمیزنند اند دو مرد غایب
در زمان آینده صیغه تثنیه مذکر غایب
است از فعل نفی صحیح ثلاثی مجرد معلوم

در اصل یضربان بود لای نفی درآمد و عمل نکرد
لا یضربان شد لا یضربون یعنی نمی زنند ایشان
جماعت مردان غایب در زمان آینده صیغه
جمع مذکر غایب است از فعل نفی صحیح ثلاثی
مجرد معلوم در اصل یضربون بود لای نفی
درآمد الی آخره و از امر غایب شش وجه
باز میگردد سه مذکر را بود و سه مؤنث
بود و آن سه که مذکر را بود چون لیضرب یعنی
باید بزند آن مرد غایب صیغه واحد مذکر غایب است
از فعل امر صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل
یضرب بود لام امر بر سرش درآمد و آخرش را
جزم کرد و حرکت آخر بجزم ساقط شد
لیضرب شد لیضربا یعنی باید بزنند

آن

آن دو مرد غایب صیغه تثنیه مذکر است
از فعل امر غایب صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل یضربان بود لام امر درآمد نون تثنیه
بجزم ساقط شد لیضربا شد لیضربوا یعنی
باید بزنند ایشان جماعت مردان صیغه جمع
مذکر است از فعل امر غایب الی آخره و از نهی
غایب نیز شش وجه باز میگردد سه
مذکر را بود و سه مؤنث را بود و آن
سه که مذکر را بود لا یضرب یعنی باید نزند آن
آن مرد غایب صیغه واحد مذکر است
از فعل نهی غایب صحیح ثلاثی مجرد معلوم
در اصل یضرب بود لای نهی غایب بر سرش
درآمد و آخرش را جزم کرد حرکت آخر بجزم

شا فقط شد لا يضرب شد لا يضربا
يعني بايد نزنند آن دو مرد غايب صيغه
تثنيه مذكر است از فعل نهي صحيح ثلاثي
الى آخره واز امر حاضر نيز شش وجه باز
ميگردد سه مذكر را بود وسه مؤنث
را بود وآن سه كه مذكر را بود اضرب
يعني بزن تو يكمرد حاضر صيغه واحد
مذكر است از امر حاضر صحيح ثلاثي
مجرد معلوم در اصل تضرب بود تا كه حرف
مضارع بود از اولش برداشتند
نظر ما بعد تا كردند ساكن بود ابتدا بسا
كن متعذر احتياج شد بهمزه وصل نظر
بعين الفعل كردند مضموم نبود همزه

وصل

وصل مكسوره با اولش در آوردند وآخرش را
وقف كردند حركت آخر بوقفي ساقط
شد اضرب شد اضربا يعني بزنيد
شما دو مرد حاضر صيغه
تثنيه مذكر است از فعل امر حاضر صحيح
ثلاثي مجرد معلوم در اصل تضربان بود
تا كه حرف استقبال از اولش برداشتند بود
نظر بما بعد تا كردند ساكن بود ابتداء
بساكن متعذر احتياج شد بهمزه وصل
نظر بعين الفعل كردند مضموم نبود همزه ش وصل
مكسوره در اولش در آوردند وآخرش را وقف كردند اولش درا
نون تثنيه بوقفي ساقط شد اضربا وردند
شد اضربوا يعني بزنيد شما جماعت

مردان حاضر صیغه جمع مذکر است از فعل
امر حاضر صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل
تضربون بود تا که حرف استقبال بود از
اولش بر داشتند تضربوا بعلت تا کردند را
کن بود ابتدا بساکن متعذر را احتیاج
بهمزه وصل نظر بعین الفعل کردند مضموم
نبود همزه وصل مکسوره با اولش در آور
دند و آخرش را وقف کردند نون جمع بو
قفی را قط شد اضربوا شد و آن سه
که مؤنث را بود اضربی یعنی بزن تو زن
الی آخره و اضربا یعنی شما بزنید شما دو
زن الی آخره و اضربن الی آخره و از نهی
نهی تنش وجه باز میکرد و برنامه نهی غایب

واز استفهام

پشد

واز استفهام و نهی چهارده وجه باز ۲
میکرد شش مغایب را بود و شش
مخاطب را بود و دو حکایت نفس
متکلم را بود و آن شش که مغایب
را بود سه مذکر را بود و سه مؤنث
را بود و آن سه که مذکر را بود مثل یضرب
یعنی امیزند ۲ تمر د غایب صیغه
واحد مذکر مغایبست از فعل استفهام
صحیح ثلاثی مجرد معلوم در اصل یضرب بود
هل استفهام پرسش را عمل
نکرد هل یضرب و مثل هل یضربان یعنی
آیا میزنند الی دو مرد غایب ۴ صیغه
تثنیه مذکر مغایبست از فعل استفهام

الی آخره

لعن چهار ضرب

اللهم العن عمر ثم ابابکر و عمر ثم عثمان و عمر لعن الله عمر
باید که چهار صد سنگ ریزه از صحرا بر چینند و بر هر سنگریزه
یک دفعه بخوانند و آن سنگریزه ها را در زمین دفن کنند که انشاء الله
هر حاجت که دارد برآورده میشود امین

هرکت

[illegible]

إن الذي فرض عليك القرآن لرادك إلى معاد

بسم الله الرحمن الرحيم

العوامل في النحو على ما ألفه الشيخ الفاضل
عبد القاهر بن محمد الجرجاني سقى الله ثراه وجعل
الجنة مثواه مائة عامل لفظية ومعنوية
فاللفظية منها على ضربين سماعية وقياسية
فالسماعية منها احد وتسعون عاملا
والقياسية منها سبعة عوامل والمعنوية
منها عددان وتتنوع السماعية منها على
ثلثة عشر نوعا النوع الاول حروف تجر
الاسم فقط وهي تسعة عشر حرفا الباء ومن
وال

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام
على خير خلقه محمد وآله اجمعين اما بعد العوامل في النحو
على ما ألفه الشيخ الامام العالم الفاضل عبد القاهر بن
عبد الرحمن الجرجاني سقى الله ثراه وجعل الجنة مثواه مائة
عامل لفظية ومعنوية فاللفظية منها على ضربين سماعية وقياسية
فالسماعية منها احد وتسعون عاملا والقياسية منها سبعة
عوامل والمعنوية منها عددان وتتنوع السماعية منها على ثلثة
عشر نوعا النوع الاول حروف تجر الاسم فقط وهي تسعة
عشر حرفا فالباء تكون للالصاق حقيقة نحو به داء
ومجازا نحو مررت بزيد وللاستعانة نحو كتبت
بالقلم وللمصاحبة نحو اشتريت الفرس بسرجه
وللمقابلة نحو بعت هذا بهذا وللتعدية
نحو ذهبت بزيد وللظرفية نحو جلست بالمسجد

وقد تكون زائدة بعد النفي وبعد
كافي ملاخد بيا
الاستفهام قياسا نحو ما زيد بقائم
يعني نيست قائم زيد
وهل زيد بقائم وفي غيرهما سماعا نحو
البا زائد تام است
كفى بالله شهيدا وقد تكون بمعنى مع
كافي است خدا از حيثيت شاهد بودن
نحو دخلت في البلد بثياب السفر اي مع
داخل شدم در بلد با جامه سفري
ثياب السفر وبمعنى من نحو عينا يشرب
جشمه است
بها عباد الله اي منها وللتبعيض نحو قوله تعالى فا
مى‌آشامند از وى چشمه عباد خدا
مسحوا برؤسكم اي بعض رؤسكم وبمعنى عن نحو
فاسئل به خبيرا اي عنه وبمعنى السببية نحو ضربته بسوء
ادبه اي بسبب سوء ادبه ومن للابتداء الغاية في المكان
نحو سرت من البصرة الى الكوفة
والى في معنى

او في الزمان نحو صليت من اول الليل الى آخره وللتبيين
نحو قوله تعالى فاجتنبوا الرجس من الاوثان وللتبعيض
نحو قوله تعالى فامسحوا برؤسكم اي بعض رؤسكم اي
بعض رؤسكم وبمعنى عن نحو فاسئل به خبيرا اي عنه که خبر دهنده
سؤال بكن آن زود جانتى
وبمعنى السببية نحو ضربته لسوء ادبه اي بسبب سوء ادبه من
زدم من او را بسبب بد ادبى او ابتداء وزمان
ومن لابتداء الغاية في المكان نحو سرت من البصرة تبيين
او بمعنى اول بمسافت در مكان تبعيض
الى الكوفة او في الزمان نحو صليت من اول الليل تبديل زائده
يا از ابتداء مسافت در زمان
الى آخره وللتبيين نحو قوله تعالى فاجتنبوا الرجس من الى انتها
ومن از براى بيان ميايد
الاوثان وللتبعيض نحو اخذت من الدراهم وللتبديل مع
اخذ كردم بعض دراهم را
نحو قوله تعالى ارضيتم بالحيوة الدنيا من الآخرة اي
بدل الآخرة وقد يكون زائدة بعد النفي وبعد
الاستفهام نحو ما جائني من احد وهل جائني من احد
نيامد مرا احد آيا آمد مرا احد
والى لانتهاء الغاية في المكان وتعرف بالبيان ابن دن
من في مقابله نحو سرت من البصرة الى الكوفة وبمعنى
سير كردم از ابتداء بصرة تا كوفه در مقابل
بالغش

هر اینه

مع نحو قوله تعالى لقد ظلمك بسؤال نعجتك الى نعاجه اي
مع نعاجه ومثل قوله تعالى فاغسلوا وجوهكم
وايديكم الى المرافق اي مع المرافق وفي للظرفية
اما حقيقة نحو جلست في الدار واما مجازا نحو
نظرت في الكتاب وقد تكون بمعنى على نحو قوله
تعالى ولاصلبنكم في جذوع النخل اي على جذوع النخل
وقيل في هذا الموضع تفيد الظرفية لان جذوع
النخل كوعاء لهم ويقال بالاتباع نحو هذا في مكي
وانا في حاجتك [illegible] نظر في العلم وهو اية
في السموات والارض وقد تكون اسما نحو [illegible]
من في زيد اي من فم زيد واللام للتمليك
نحو المال لزيد وللتخصيص نحو الجل للفرس وللتعليل
نحو جئتك للسمن وقد تكون بمعنى عن نحو قوله
تعالى قال الذين كفروا للذين آمنوا اي عن الذين آمنوا

گفتند آنچنان کسانی که کافر شدند و بمعنی
از آنچنان کسانی که ایمان آوردند

ایضاً

وفي ظرفية على انواع

في
في
معنی گفته می شود

واللام تمليك تخصيص تعليل عن واو قسم زائدة

وبمعنى الواو في القسم للتعجب مثل قول الشاعر وتالله لا يبقى
على الايام ذو حيد بمشمخر به الظيان والآس
وقد تكون زائدة نحو قوله تعالى ردف لكم اي ردفكم
ورب للتقليل وقد تستعمل للتكثير نحو رب جند هزمته
اليوم ولها صدر الكلام وتدخل على نكرة موصوفة
نحو رب رجل كريم لقيته وقد تدخل على مضمر مميز
بنكرة منصوبة نحو ربه رجلا كريما لقيته وتلحقها ما
الكافة فتكف عن العمل فتدخل حينئذ على الفعل
كقولك ربما قام زيد ولا تتقدم متعلقها عليها
والفعل الذي تتعلق بها لا يكون الا ماضيا وواوها
تدخل على نكرة موصوفة نحو قول الشاعر وقاتم الاعماق
خاوي المخترق مشتبه الاعلام لماع الخفق وعن للمجاوزة
والبعد نحو رميت السهم عن القوس واطعمه عن الجوع
وكساه عن العري لانه يجعله متجاوزا عنها وقد تكون اسما

وبلدة ليس بها انيس
الا اليعافير والا العيس

نشستم من

نحو جلست من عن يمينه اي من جانب يمينه وعلى للاستعلاء
نحو جلست على الحائط وزيد على السطح وقد يكون اسما
نحو ركبت من عليه اي من فوقه والكاف للتشبيه نحو زيد
كالاسد وقد تكون اسما نحو قول الشاعر بيض ثلاث
كنعاج جم يضحكن عن كالبرد المنهم وقد تكون زائدة
نحو قوله تعالى ليس كمثله شيء ومذ ومنذ لابتداء الغاية
في الزمان كما ان من لابتداء الغاية في المكان نحو ما
رايته مذ يوم الجمعة ومنذ يوم الجمعة فاذا رفع ما
بعدهما كانا اسمين نحو ما رايته مذ يومُ الجمعة ومنذ
يومُ الجمعة وحتى للانتهاء الغاية في الزمان نحو سرت
حتى الصباح وقد تكون بمعنى مع نحو اكلت السمكة
حتى راسها اي مع راسها وقد تكون بمعنى الى نحو
ذهبت حتى بلغت الكوفة اي الى بلغت الكوفة و
للاستيناف نحو قول الشاعر شعر سريت بهم حتى تكل جيادهم

وحتى

وحتى الجياد ما يقدن بارسان   واو القسم نحو والله
ورب الكعبة ولا يستعمل مع فعل القسم والسؤال والمضمر
فلا تقول اقسم والله كما تقول اقسم بالله ولا تقول
والله اخبرني كما تقول بالله اخبرني ولا تقول وك
كما تقول بك وباء القسم اعم من واو القسم لانها
تكون مع الفعل القسم ومع السؤال ومع الظاهر ومع
الضمير وغيره تقول اقسم بالله وبالله اخبرني وبك
ولا يكون ذلك في الواو والتاء لان الباء اصل
وهما فرعان عليها وتاء القسم مثل واو القسم فيما ذكر
ناه والتاء مختصة بالظاهر في اسم الله تعالى خاصة ولا
تقول ترب الكعبة كما تقول ورب الكعبة وحاشا
للاستثناء واستعمال حاشا حرف جر هو الفصيح تقول
جاءني القوم حاشا زيدٍ فيكون المعنى ان زيداً
من القوم غير داخل في المجيء وعدا وخلا وهما

نحو ان فقط في بعض اللغات فيكونان حرفي جر وهما بمعنى
الاستثناء كحاشا والاكثر على انهما فعلان وحينئذ
تنصبان الاسم بعدهما على انه مفعول لهما والفاعل
والفاعل مضمر فيقال جاءني القوم خلا زيدا وعدا
زيدا اي خلا بعضهم زيدا وعدا بعضهم اي جاوز بعضهم
زيدا ثم المعنى في المجاوزة انه لم يكن بعض كائنا
زيدا واذا دخلت ما عليهما لا يكونان الا فعلين

النوع الثاني حروف تنصب الاسم وترفع الخبر وهي ستة
احرف ان وان للتحقيق والتاكيد لمضمون الجملة
بيد ان ان المكسورة لا تغير معنى الجملة وان المفتوحة
الهمزة مع جملتها في حكم المفرد فتكون ان بالفتح في
موضع المفرد وهو المبتدأ والفاعل والمفعول
المضاف اليه والمجرور لانه لصلحها الافراد نحو
لولا انك منطلق انطلقت بتقدير لولا انطلاقك
انطلقت

انجب فعل نون نون وقاي يا مفعول ايش
دوزين جا مفعول ايش مرفاعل واقع شد

انطلقت ونحو اعجبني انك قائم بتقدير اعجبني قيامك
ونحو عجبت انك منطلق بتقدير عجبت انطلاقك
ونحو اعجبني اشتهار انك فاضل بتقدير اعجبني اشتهار
فضلك ونحو اقول قولي اني احمد الله بتقدير اقول
قولي حمد الله ونحو عجبت من انك منطلق بتقدير عجبت
من انطلاقك وتكون ان بالكسر في موضع الجملة وهي
في ابتداء الكلام وبعد القول وبعد الموصول
بعد القسم نحو ان زيدا منطلق وقال انه يقول انها
بقرة وجاءني الذي ان اباه فاضل ووالله ان زيدا
منطلق واذا كانت في موضع يحتمل المفرد والجملة
معا صح فيها الوجهان الكسر والفتح نحو من يكرمني فاني
اكرمه وان قدرت فانا اكرمه فبالكسر وان قدرت
فجزاؤه اكرامي له فبالفتح وكان للتشبيه نحو كان
زيدا الاسد وقد تخفف فتلغى عن العمل نحو قول

ونحو مشرق اللون :: كان ثدياه حقان :: ولكن للا
ستدراك نحو ما جاءني القوم لكن عمرا جاء وليت
للتمني نحو ليت زيدا حاضر عندنا ولعل للترجي نحو لعل
زيدا قائم والفرق بين التمني والترجي ان التمني
تدخل على ما يجوز ان يكون وعلى ما لا يجوز ان
يكون كقول الشاعر فيا ليت الشباب يعود
فاخبره بما فعل المشيب والترجي خاص فيما يجوز وتدخل
على هذه الحروف كلها ما الكافة فتكفها عن العمل
نحو انما زيد قائم وكانما يساقون الى الموت وليتما ولعلما
زيد يجيئ النوع الثالث حرفان ترفعان الاسم وتنصبان
الخبر وهما ما ولا المشبهتان بليس تقول ما زيد
قائما ولا رجل افضل منك فان تقدم الخبر او انتقض
النفي بالا لم تعملا الا الرفع نحو ما قائم زيد وما
زيد الا قائم النوع الرابع حروف تنصب الاسم فقط
وهي

قائما

وهي سبعة احرف الواو بمعنى مع ويكون ما قبلها الفعل
نحو استوى الماء والخشبة وجاء البرد والطيالسة
او معنى الفعل نحو ما شانك وزيدا اي ما تصنع
وزيدا والا تنصب الاسم اذا كان المستثنى
من كلام موجب نحو ما جاءني القوم الا زيدا او كان
المستثنى مقدما على المستثنى منه نحو ما جاءني الا
اخاك احد او منقطعا نحو ما جاءني الكعبم الا حمارا

القوم

ويا للنداء القريب والبعيد والمتوسطة وتنصب
اذا كان المنادى مضافا نحو يا عبد الله او مشابها
للمضاف نحو يا طالعا جبلا او مفردا نكرة كقول الاعمى يا
رجلا خذ بيدي وايا للنداء البعيد نحو ايا ضاربا زيدا
وايا خيرا من زيد وهيا للنداء البعيد نحو هيا عبد الله
واي للنداء القريب نحو اي عبد الله والهمزة المفتوحة للنداء
القريب نحو اعبد الله النوع الخامس حروف تنصب الفعل المضارع

وهي اربعة احرف ان تنصب وجوبا اذا كان ما قبلها
غير فعل علم او ظن نحو قوله تعالى يريدون ان يخرجوا
من النار واذا كان ما قبلها فعل ظن تنصب جوازا
نحو قوله تعالى وحسبوا الا تكون فتنة وهي اربعة
اقسام الناصبة نحو المثال الاول والمخففة من المثقلة
نحو قوله تعالى ان سيكون منكم مرضى والمفسرة نحو
قوله تعالى وانطلق الملأ منهم ان امشوا واصبروا والزائدة
نحو قوله تعالى فلما ان جاء البشير ولن للنفي الابدي في
الاستقبال نحو قوله تعالى لن تراني وتنصب مطلقا
وكي تفيد نوعا من التعليل وتنصب اذا كان ما قبلها
سببا لما بعدها مثل قولهم اسلمت كي ادخل الجنة
واذن تنصب بشرطين احدهما ان لا يكون ما بعدها
معتمدا على ما قبلها والثاني ان يكون ما بعدها فعل
مستقبل بمعنى الجواب والجزاء مثل ان يقال لك انا
آتيك

اتيك فتقول اذن احسن اليك ولو كان معه واو او فا
يجوز فيه الوجهان نحو قوله تعالى واذا لا يلبثون خلافك
وقد قرئ واذا لا يلبثوا على اعمال اذن النوع
السادس حروف تجزم الفعل المضارع وهي خمسة
احرف ان وهي على اربعة اقسام الشرطية وهي التي
تجزم في الشرط والجزاء تقول ان تكرمني اكرمك
والنافية نحو قوله تعالى ان هم الا يظنون والزائدة
نحو قول الشاعر وما ان طبنا جبن ولكن منايانا
ودولة اخرينا والمخففة نحو قوله تعالى وان كل لما
جميع لدينا محضرون ولم تجزم الفعل المضارع وتقلبه
ماضيا معنى وتنفيه نحو لم يضرب ولما وهي مثل لم
والفرق بينهما ان لما نفيها مستغرق الى حين الكلام
كما تقول اتيتك ولما يكن الامر فيلزم ان يكون
نفي يكون مستمرا الى حين الكلام بخلاف لم ومع لما

فلا … الا قليلا
ونحو قوله تعالى فاذا لا يؤتون الناس نقيرا وقد قرئ فاذا لا يؤتوا
على اعمال اذن
مستمرا

نحو ز حذف الفعل بخلاف لم تقول اتيت ولمّا ومع
لم لا يجوز ولا في النهي نحو لا تضرب زيدا وتجزم
في المخاطب والغائب والمتكلم تقول لا تفعل و
ولا نفعل لا يفعل ولا افعل وهو بخلاف لم ولمّا في قلب
معنى المستقبل ماضيا لانّ النهي لا يتصور الّا
في المستقبل ولام الامر الغائب نحو ليضرب وتجزم كما
جزمت لا في النهي الّا انّها مختصة بامر الغائب
تقول ليفعل زيد كذا **النوع السابع** تجزم الفعل
المضارع على معنى إن وهي تسعة اسماء احدها من وهي
للعقلاء عامّة نحو من يكرمني أكرمه ويكون على
اربعة اوجه الشرطية نحو من تضرب اضرب وهذه
جازمة والاستفهام نحو من انت والموصولة نحو
قوله تعالى فذكّر بالقرآن من يخاف وعيد والموصوفة
نحو قول الشاعر رُبَّ من انضجت غيظا صدره قد تمنّى لي موتا لم يطع

وما

وأيّ يكون شرطيا نحو ايّهم يأتني اكرمه وتجزم في الشرط
والجزاء والموصولة نحو قوله تعالى ثم لننزعنّ من كل شيعة
ايّهم اشد على الرحمن عتيا والاستفهامية كقوله تعالى
ايّكم يأتيني بعرشها والموصوفة نحو يا ايها الرجل وما
يكون على اربعة اوجه الشرطية وهي تجزم نحو ما تصنع
اصنع والاستفهامية نحو قوله تعالى وما تلك بيمينك
يا موسى والموصوفة نحو ربّما تكره النفوس من الامر
له فرجة كحلّ العقال والتامة نحو انّما وكانّما ومتى
يكون شرطية وتجزم نحو متى تذهب اذهب والاستفهامية
نحو متى كان كذا ومهما نحو مهما تضرب اضرب واين
شرطية نحو اين تجلس اجلس واستفهامية نحو اين كنت والفرق
بين متى واين انّ متى سؤال عن الزمان واين عن المكان
وحيثما واذما وانّى على قياس ما قبلها من اخواتها
النوع الثامن اسماء تنصب على التمييز اسماء النكرات

في الشرط والجزاء

والجزاء في الشرط

يعني چه زمان نس

همچنين

وهي اربعة اسماء احدها عشرة اذا كتب مع احدى
الى تسعة ولتمييز نحو احد عشر رجلا واثنى عشر درهما
وثانيها كم نحو كم رجلا عندك ويكون استفهامية كما ذكرنا و
خبرية نحو كم رجل لقيته وكم رجال لقيتهم وكاين
نحو كاين رجلا عندك وكذا نحو كذا رجلا
عندك **النوع التاسع** كلمات تسمى اسماء الافعال
بعضها ترفع وبعضها تنصب وهي تسعة كلمات
الناصبة منها ستة كلمات وهي رويد بمعنى امهل نحو
رويد زيدا اي امهله وبله بمعنى دع نحو بله زيدا
اي دعه ودونك بمعنى خذ نحو دونك زيدا
اي خذه وهكذا ها وعليك بمعنى الزم نحو
عليك زيدا اي الزمه وحيهل بمعنى اسرع نحو
حيهل الثريد اي اسرع الى الثريد والرافعة
منها ثلثة كلمات هيهات بمعنى بعد نحو هيهات زيد اي بعد

وشتان

وشتان بمعنى افترق نحو شتان زيد وعمرو اي افترقا
ويتعجب بها فيقال شتان ما زيد وعمرو وسرعان بمعنى سرع نحو
سرعان زيد اي سرع وشكان هو كسرعان
النوع العاشر افعال الناقصة ترفع الاسم وتنصب
الخبر وهي ثلثة عشر فعلا كان نحو كان زيد فقيها
وجاء كان في القرآن على خمسة اوجه بمعنى الازل في
صفاته نحو قوله تعالى وكان الله غفورا رحيما وبمعنى
الماضي نحو كان في المدينة تسعة رهط وبمعنى الحال
نحو ان الصلوة كانت على المؤمنين كتابا موقوتا
وبمعنى المستقبل نحو يخافون يوما كان شره مستطيرا
وبمعنى صار نحو كان من الكافرين وصار للانتقال
باعتبار الحقيقة نحو صار الطين خزفا او باعتبار
العوارض نحو صار زيد غنيا او باعتبار المكان نحو
صار زيد الى عمرو واصبح نحو اصبح زيد غنيا واضحى

نحو اضحى زيد فقيرا وامسى نحو امسى زيد قائما وظل
نحو ظل زيد ماشيا وبات زيد قائما وما زال نحو ما
زال زيد غنيا وما دام نحو اجلس ما دام زيد جالسا
وما برح نحو ما برح زيد يفعل كذا وما فتئ نحو ما فتئ
زيد قائما وما انفك نحو ما انفك زيد جالسا
وليس نحو ليس زيد جالسا وهكذا ما يتصرف منهن
١١ **النوع الحادي عشر** افعال تسمى افعال المقاربة ترفع
اسما واحدا وهي اربعة افعال عسى وخبرها فعل
المضارع مع أن نحو عسى زيد ان يخرج وقد يحذف
ان تشبيها بكاد نحو قول الشاعر عسى منهل غروي به
ظمآن وكاد خبرها الفعل المضارع بغير ان نحو كاد زيد يموت
وتكون مع ان تشبيها بعسى كقول الشاعر رسم عفى
من بعد ما قد امحى قد كاد من طول البلا ان يمصحا
وكرب نحو كرب زيد يخرج وهو مثل كاد واوشك
وهو

وهو يجري مجرى عسى تارة نحو اوشك زيد ان يقوم
ويجري مجرى كاد اخرى نحو اوشك زيد يقوم **النوع
الثاني عشر** افعال المدح والذم ترفع اسم الجنس تسمى افعال
المعرف بالالف واللام التعريف وبعده يكون اسم آخر
مرفوع وهو المخصوص بالمدح والذم وهي اربعة افعال
نعم فاعله معرف بالالف واللام نحو نعم الرجل زيد
فنعم فعل المدح والرجل فاعله وزيد مخصوص بالمدح
او فاعله مضاف الى المعرف بالالف واللام نحو نعم
صاحب القوم عمرو وقد يكون فاعله مضمرا مميزا
بنكرة منصوبة نحو نعم رجلا زيد ومميزا بما بمعنى نعمه
الشيء نحو قوله نعم فنعما هي اي فنعم الشيء شيئا
هي وبئس مثل نعم في هذا الحكم وهو للذم وساء مثل
بئس وحبذا زيد وحب فعل ماض وذا فاعله
ولا يتغير بتغير المخصوص **النوع الثالث عشر**

افعال الشك

٢ افعال الشك واليقين وتدخل على اسمين ثانيهما
عبارة عن الاول وتنصبهما جميعا وهي سبعة افعال
حسبت نحو حسبت زيدا منطلقا وخلت نحو خلت زيدا
فاضلا وظننت نحو ظننت زيدا غنيا وعلمت نحو علمت
زيدا كريما ورايت نحو رايت زيدا جالسا ووجدت
نحو وجدت زيدا عالما وزعمت يكون بمعنى علمت
تارة نحو زعمت زيدا غنيا واخرى بمعنى ظننت
نحو زعمت زيدا فاضلا ولهذه الافعال خواص اربع
الاول انه اذا ذكرت احد المفعولين وجب ذكر
ثانيهما والثاني انها اذا توسطت او تاخرت عن مفعوليها
يجوز الغاؤها عن العمل نحو زيد علمت منطلق وزيد
منطلق علمت والثالث تعليقها بالاستفهام او النفي
او لام الابتداء فيجب الغاؤها نحو ظننت ازيد
منطلق ام عمرو وعلمت لزيد منطلق ورايتهما زيد جالس

لليقين
لليقين
لليقين

الرابع

٥٣

الرابع ان يكون ضمير الفاعل والمفعول واحدا نحو
علمتني منطلقا والقيتني منها سبعة عوامل الفعل
على الاطلاق سواء كان لازما او متعديا يعمل على
حسبه والصفة المشبهة على حسبه بالفاعل نحو حسن
وشديد وصعب تقول رايت رجلا حسنا وجهه
اسم الفاعل يعمل عمل فعله نحو زيد ضارب غلامه عمروا
اي يضرب غلامه عمروا واسم المفعول يعمل عمل فعله
نحو زيد مضروب غلامه اي يضرب غلامه والمصدر
وهو يعمل عمل فعل وهو على ثلثة اوجه احدها
ان يعمل منونا نحو عجبت من ضرب زيد عمروا والثاني
ان يعمل مضافا نحو عجبت من ضرب زيد عمروا والثا
لث ان يعمل معرفا مصحوبا بالالف واللام نحو عجبت
من الضرب زيد عمروا وكل اسم اضيف الى اسم
آخر نحو غلام زيد والاضافة اما على تقدير

اي حسن وجهه
يفعل مع
يفعل مع

ان يكون عامل

تقدير
اللام مثل غلام زيدٍ اي غلام لزيدٍ او على
من مثل خاتمُ فضةٍ اي خاتمٌ من فضةٍ او على
تقدير في نحو ضربُ اليوم اي ضربٌ في اليوم
وكل اسم تم فاستغنى عن الاضافة مثل عندي
رطلٌ زيتاً ومنوان سمناً وعلى التمرة مثلها زبداً
وعشرون درهماً ومعنى تمام الاسم ان تكون
الاسم على صفةٍ لا يصح اضافته معها وهي ان
يكون فيه تنوين او نون التثنية او الجمع او يكون
مضافاً والمعنوية منها عددان العامل في
المبتدأ والخبر وهو معنى الابتداء والمبتدأ
مرفوع لمشابهته الفاعل بانه مسند اليه كما ان
الفاعل كذلك والعامل في الفعل المضارع وهو
وقوعه موقع الاسم وذلك معنوي كما تقول زيد يضرب
كما تقول زيد ضارب وهذه مائة لا يستغنى عنها الصغير والكبير
والوضيع والرفيع والشريف

والعامل في
الفعل المضارع
اما العامل
في المبتدأ
والخبر
عامل

٥٧

بدانکه میزان کلام عرب فا و عین و لام است و نیز
کلمات را باین حروف وزن میکنند و هر حرف
اول از حروف اصول او را فا مینهند و از فاء الفعل
میکویند و هر حرف دویم او را عین مینهند
و آن را عین الفعل میکویند و هر حرف سیم و چهارم
لام مینهند و آن لام الفعل میکویند و اگر در کلمه
حرفی باشد زیاد کرده باشند آن را در میزان بعینه
باز آورند بر وجهی که در حرکات و سکنات موافق
و موزون باشد چنانکه کویی نصر بر وزن فعل
و دحرج بر وزن فعلل و ینصر بر وزن یفعل و ناصر
بر وزن فاعل و منصور بر وزن مفعول و حروف
اصول آنست که همیشه در کلمه ثابت باشد لفظاً

چون نون نصر و صاد نصر و راء نصر و ینصر و ناصر
و منصور با تقدیر چون واو در یعد که در اصل یوعد
بود واو در میان یا و کسره افتاده بود با هم ثقیل بودند
واو را حذف کردند یعد شد و حروف زیاده آنست
که در بعضی احوال ثابت باشد و در بعضی احوال ساقط
شود چون یا در ینصر و الف در ناصر و میم و واو
در منصور و حروف زیاده ده است الیوم تنساه و سا
لتمونیها **فصل** بدانکه فعل بر دو نوع است ثلاثی و رباعی
ثلاثی آنست که حروف اصول او سه باشد مانند
نصر و رباعی آنست که حروف اصول او چهار باشد
چون دحرج و هر یک از ثلاثی و رباعی بر دو قسم است
مجرد و مزید فیه مجرد آنست که در کلمه حرفی یا بیشتر
زیاد

زیاد نکرده باشند تا او را نقل کنند به باب دیگر چون
بیشتر
نصر و دحرج و مزید فیه آنست که در کلمه حرفی یا
زیاد کرده باشند از جهت اینکه نقل کنند او را به باب
دیگر چون اخرج و تدحرج و ثلاثی مجرد در شش باب است
باب اول فَعَلَ یَفعُلُ چون نَصَرَ یَنصُرُ باب دوم فَعَلَ
یَفعِلُ چون ضَرَبَ یَضرِبُ باب سیم فَعَلَ یَفعَلُ چون
فَتَحَ یَفتَحُ باب چهارم فَعِلَ یَفعَلُ چون عَلِمَ یَعلَمُ
باب پنجم فَعُلَ یَفعُلُ چون حَسُنَ یَحسُنُ باب ششم
فَعِلَ یَفعِلُ چون حَسِبَ یَحسِبُ و شرط باب سیم
آنست که عین الفعل یا لام الفعل او یکی از حروف
حلق باشد و حروف حلق شش است همزه و ها
و عین و حا و غین و خا چون سَأَلَ یَسأَلُ و

وذهب يذهب ومنع يمنع وفتح يفتح ولدغ يلدغ
وسلخ يسلخ والی يلی شاذ است يعنی نادر وکم
است وخلاف قاعده وقياس است وثلاثی مزيد فيه
دوازده باب است باب اول افعل يفعل افعالا چون
اکرم يکرم اکراما باب دويم فعّل يفعّل تفعيلا چون فرّح
يفرّح تفريحا باب سيم فاعل يفاعل مفاعلة چون حاسب
يحاسب محاسبة باب چهارم تفعّل يتفعّل تفعّلا
چون تفضّل يتفضّل تفضّلا باب پنجم تفاعل يتفاعل
تفاعلا چون تقارب يتقارب تقاربا باب ششم
افتعل يفتعل افتعالا چون اقتدر يقتدر اقتدارا
باب هفتم انفعل ينفعل انفعالا چون انقلب ينقلب
انقلابا باب هشتم استفعل يستفعل استفعالا

چون

چون استخرج يستخرج استخراجا باب نهم افعوّل يفعوّل
افعوّالا چون اجلوّذ يجلوّذ اجلوّاذا باب دهم افعالّ
يفعالّ افعيلالا چون اشهابّ يشهابّ اشهيبابا
باب يازدهم افعوعل يفعوعل افعيعالا چون اعشوشب
يعشوشب اعشيشابا باب دوازدهم افعلّ يفعلّ
افعلالا چون اشهبّ يشهبّ اشهبابا ورباعی مجرّد
يك باب است باب فعللة فعلل يفعلل فعللة وفعلالا
چون دحرج يدحرج دحرجة ودحراجا ورباعی مزيد
فيه سه باب است باب تفعلل تفعلل يتفعلل تفعللا
چون تدحرج يتدحرج تدحرجا باب افعنلال
افعنلل يفعنلل افعنلالا چون احرنجم يحرنجم
احرنجاما باب افعلال افعللّ يفعللّ افعلالا

چون اِقْشَعَرَّ یَقْشَعِرُّ اِقْشِعْرَارًا فصل بدانکه اسم
بر دو قسم است مصدر و غیر مصدر مصدر انست
که در اخر معنی فارسی ان دال و نون باشد یا تا و نون
باشد چون الضرب زدن و القتل کشتن و از هر
مصدری هشت فعل مشتق میشود ماضی و مضارع
و امر و نهی و نفی و جحد و استفهام و تعجب و شش اسم
دیگر نیز مشتق میشود اگر مصدر فعل متعدی باشد
وان اسم فاعل و اسم مفعول و اسم مکان و اسم زمان
و اسم الت و اسم تفضیل است ماضی ان فعلیست که
دلالت کند بزمان گذشته چون نَصَرَ یعنی یاری
کرد یلیش و این مضارع ان فعلی است که دلالت کند
بزمان اینده چون یَضْرِبُ یعنی میزند و بزند یکرد

غائب

غائب در زمان اینده و صیغهای معروف ماضی و
مضارع از تمام ابواب معلوم شد باب در تصریف
فعلهای ماضی و ان چهارده صیغه است نَصَرَ
نَصَرَا نَصَرُوا نَصَرَتْ نَصَرَتَا نَصَرْنَ نَصَرْتَ نَصَرْتُمَا
نَصَرْتُمْ نَصَرْتِ نَصَرْتُمَا نَصَرْتُنَّ نَصَرْتُ نَصَرْنَا
فعلهای مضارع نیز چهارده صیغه است یَنْصُرُ یَنْصُرَانِ
یَنْصُرُونَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ یَنْصُرْنَ تَنْصُرُ تَنْصُرَانِ تَنْصُرُونَ
تَنْصُرِینَ تَنْصُرَانِ تَنْصُرْنَ اَنْصُرُ نَنْصُرُ فصل بدانکه
حروف مضارع چهار است اتین یا از برای چهار کس
سه مذکر غائب و یک جمع مونث غائبه و تا از برای شش
کس است دو مونث غائبه و شش از برای مذکر و
مونث و حاضر و حاضره و همزه از برای متکلم

وحده است ونون از برای متکلم مع الغیر است
فصل بدانکه فعل بر هفت نوع است صحیح
مثال است مضاعف لفیف ناقص مهموز اجوف
اول صحیح وصحیح آنست که حروف اصولش از حروف
علت وهمزه وتضعیف خالی باشد چون نصر وحروف
علت سه است واو والف یاء دویم معتل ومعتل
آنست که فاء الفعل از حرف علت باشد واوی
چون وعد ویائی چون یسر سیم اجوف واجوف
آنست که عین الفعل از حرف علت باشد
واوی چون قال که در اصل قول بود واو متحرک ما قبل
مفتوح را بالف قلب کردند قال شد ویائی چون
باع که در اصل بیع بود یاء متحرک ما قبل مفتوح را
بالف

بالف قلب کردند باع شد چهارم ناقص وناقص آنست
که لام الفعل از حرف علت باشد واوی چون
دعا که در اصل دعو بود واو متحرک ما قبل مفتوح را
بالف قلب کردند دعا شد ویائی چون رمی که در
اصل رمی بود یاء متحرک ما قبل مفتوح را بالف
قلب کردند رمی شد پنجم لفیف ولفیف آنست
که در او دو حرف علت باشد که اگر هر دو حرف نزدیک
یکدیگر باشد از لفیف مقرون گویند چون
روی که در اصل روی بود یاء متحرک ما قبل
مفتوح را بالف قلب کردند روی شد واگر در
میان یکدیگر فاصله شود از لفیف مفروق گویند
چون وقی که در اصل وقی بود دعا دعی کردند وقی شد

ششم مهموز و مهموز آنست که یکی از حروف اصول
آن همزه باشد اگر فاء الفعل آن همزه باشد
آنرا مهموز الفا گویند چون اَکَلَ و اگر عین الفعل
آن همزه باشد آنرا مهموز العین خوانند چون سَأَلَ
و اگر لام الفعل آن همزه باشد آنرا مهموز اللام
خوانند چون قَرَءَ هفتم مضاعف و مضاعف
بر دو قسم است ثلاثی و رباعی ثلاثی آنست که دو حرف
از اصول آن از یکجنس باشد مثل مَدَّ که در اصل
مَدَدَ بود و رباعی آنست که فاء الفعل و لام الفعل
اول و عین الفعل و لام الفعل دوم آن
از یکجنس باشد چون سَلْسَلَ و قَلْقَلَ و زَلْزَلَ
فصل بدانکه فعل بر دو قسمست معروف و مجهول

معروف آنست که فاعل آن فعل مذکور باشد چون
ضَرَبَ زَیْدٌ و صیغهای معروف ماضی و مضارع از تمام
ابواب معلوم شد و علامت فعل معروف در ماضی
آنست که اول آن مفتوح باشد چون نَصَرَ و اَکْرَمَ یا اول
از متحرک آن مفتوح باشد و این در فعلیست که اول آن
همزه وصل باشد چون اِقْتَتَلَ و اِسْتَخْرَجَ و علامت
فعل مضارع معروف آنست که حروف مضارع آن
مفتوح باشد چون یَنْصُرُ و یَضْرِبُ مگر در چهار باب
که آن باب افعال و تفعیل و مفاعله و فعلل است پس
بدرستی که حرف مضارع درین چهار باب همیشه
مضموم است و علامت بناء این چهار باب بازی معروف
مکسور بودن ماقبل آخر است چون یُکْرِمُ و یُقَاتِلُ و یُفَرِّحُ

مضموم
مضارع
حروف

و یُدَحرَج و مجهول آنست که فاعل آن فعل معلوم
نباشد و مفعول را بجای فاعل نهاده باشند چون
نُصِرَ زیدٌ یعنی یاری کرده شد زید و علامت فعل
ماضی مجهول آنست که اوّل آن مضموم و ماقبل آخر
مکسور باشد چون نُصِرَ و اُکرِمَ و اگر همزهٔ وصل یا تاء زایده
در اول فعل ماضی مجهول باشد آن دو حرف را مضموم
کنند چون اُقتُدِرَ و تُفُعِّلَ و اگر بعد از فاء الفعل
الفی باشد بواو قلب کنند چون حُوسِبَ و تُقُورِبَ
مجهول مضارع آنست که اوّل آن مضموم و ماقبل
آخر آن مفتوح باشد چون یُنصَرُ و یُکرَمُ فصل
بدانکه فعل بر دو قسم است لازم و متعدّی لازم
آنست که فعل از فاعل در نگذرد و بمفعول به تعلّق نگیرد

ماضی و صیغهٔ جحد بآن حاصل شود که لَم و لَمّا را
بر سر فعل مضارع برند آخر را جزم کنند چنانچه
در امر غائب گفته شد چون لَم یَنصُرْ و لَمّا یَنصُرْ
مجهولش لَم یُنصَرْ لَمّا یُنصَرْ استفهام فعلیست که دلالت
کند بر طلب دانستن فعل از مخاطب و صیغهٔ ا
ستفهام بآن حاصل شود که همزه یا هل بر سر
فعل ماضی و مضارع برند و آخر آن را جزم نکنند
چون اَنَصَرَ اَیَنصُرُ هَل یَنصُرُ تعجّب را دو صیغه است
ما اَفعَلَهُ و اَفعِل بِهِ چون ما اَنصَرَهُ و اَنصِر بِهِ و فعل
تعجّب از غیر ثلاثی مجرّد نباید و بغیر از این دو صیغه
نیست اسم فاعل از ثلاثی مجرّد بر وزن فاعل
باشد چون ناصِرٌ ناصِرانِ ناصِرُونَ نُصّارٌ و نُصَّرٌ

هل نصر

ونصرة ناصرة ناصرتان ناصرات ونواصر واز غير
ثلاثي مجرد بر وزن مضارع آن باب باشد بعد از
تبديل حرف مضارعه بميم مضموم وكسر ما قبل آخر
چون مكرم ومدحرج ومستخرج اسم مفعول از ثلاثي
مجرد بر وزن مفعول باشد چون منصور منصوران
منصورون منصورة منصورتان منصورات
ومناصر واز غير ثلاثي مجرد بر وزن مضارع آن
باب باشد بعد از تبديل حرف مضارعه بميم مضموم
وفتح ما قبل آخر چون مكرم ومستخرج واسم فاعل
واسم مفعول بغير از اين شش صيغه نيست غائب
وحاضر ومتكلم در آن يكسان باشد واسم مكان واسم
زمان از ثلاثي مجرد از يفعل بضم العين واز يفعل

بفتح

بفتح العين وجميع فعلهاي ناقص بر وزن مفعل باشد
چون مقتل ومشرب ومرمى واز يفعل بكسر العين
وجميع فعلهاي معتل بر وزن مفعل چون
مضرب وموعد وموجل واز غير ثلاثي مجرد بر وزن
مفعول آن باب باشد چون مكرم ومستخرج ومدحرج
اسم آلت از ثلاثي مجرد بر وزن مفعل ومفعال
ومفعلة آيد چون محلب ومفتاح ومكنسة
واسم آلت از غير ثلاثي مجرد نيايد وبغير از اين
سه صيغه نيست اسم التفضيل از ثلاثي مجرد بر وزن
افعل باشد چون افضل افضلان افضلون
فضلى فضليان فضليات واز غير ثلاثي مجرد
نيايد وبغير از اين شش صيغه نيست مثل اسم فاعل

باب در تصریف فعلهای معتل واوی و یائی

الوعد وعده کردن وعد وعدا وعدوا الی اخره
مجهولش وعد وعدا وعدوا الی اخر مضارعش
بعد از اعلال یعد یعدان یعدون الی اخره
یعد در اصل یوعد بود واو در میان یا و کسره
ثقیل بود واو را حذف کردند یعد شد سؤال
اگر پرسند که چرا یا و کسره را حذف نکردند جواب
گویند که یا دلیل است بر مضارعه و کسره بر باب
و در تعد و نعد و اعد حمل بر یعد کردند تا باب
مطرد باشد و در مضارع مفتوح العین
واو را حذف نکنند چون یوجل مگر در چند صیغه
معدوده چون یضع و یقع و یسع و یدع و یهب

حذف

ویذر و عین الفعل مضارع معتل مضموم نباشد
مگر وقتی که در ماضی بضم عین باشد چون وجه
یوجه مجهول یوعد یوعدان یوعدون توعد
توعدان یوعدن الی اخره چون صحیح است اعلال
امر غائب لیعد لیعدا لیعدوا لتعد لتعدا
لیعدن و امر غائب از مضارع مجهول از اعلال
گیرند و اخر را جزم کنند چون لیوعد لیوعدا
لیوعدوا لتوعد لتوعدا لیوعدن امر حاضر عد
عدا عدوا عدی عدا عدن عد مضارعش
بعد از اعلال تعد بود تا که حرف مضارعه حذف
کردند ما بعد حرف مضارعه متحرک ابتدا با او کردند
و اخر را جزم کردند بحذف ضمه عد شد با ... برابر

قیاس مجهولش لا امر متکلم لأعد لنعد مجهولش
لأوعد لنوعد نهی لا تعد لا تعدا لا تعدوا الخ
مجهولش لا توعد لا توعدا لا توعدوا تا باخر
جحد لم یعد لم یعدا لم یعدوا الی اخره مجهولش
لم یوعد لم یوعدا لم یوعدوا تا باخر تصریف نفی ما
ضی و مضارع و استفهام ماضی و مضارع
معروف و مجهول چون تصریف ماضی و مضا
رع است بی تفاوت و تصریف اسم فاعل
چون تصریف ماضی و مضارع است چون
واعد واعدان واعدون الی اخره و اسم
المفعول چون موعود موعودان موعودون
الی اخر مثل صحیح است بی اعلال اسم الت

چون میعد و میعاد و میعدة که در اصل موعد
و موعاد و موعدة بود واو ساکن ما قبل مکسور را
یا قلب کردند میعد و میعاد و میعدة شد و تصریف
فعلهای معتل یائی الیسر اسان شدن چون تصریف
چون تصریف صحیح است بی تفاوت چون یسر ییسر مکو
در مجهول مضارع چون یوسر که در اصل ییسر بود
یاء ساکن ما قبل مضموم را بواو قلب کردند یوسر شد
باب در تصریف فعلهای اجوف واوی و یائی القول
گفتن ماضی قال قالا قالوا الی اخر قال در اصل قول بود
واو متحرک ما قبل مفتوح را بالف قلب کردند قال شد
قلن در اصل قولن بود واو متحرک ما قبل مفتوح را
بالف قلب کردند قالن شد التقاء شد میانه الف

ولام الف را حذف کردند قُلْنَ شد فتحهٔ فا را بضمه بدل
کردند تا دلیل باشد بر واو محذوف قُلْنَ شد تا باخر
برین قیاس واگر واو و یا که قلب بالف میشود مکسور
باشد فاء الفعل را مکسور کنند بعد از قلب و حذف
چون خِفْنَ و زِلْنَ که خفن در اصل خَوِفْنَ بود واو متحرک
ما قبل مفتوح را بالف قلب کردند خافن شد التقاء
ساکنین شد میان الف و فاء الف را حذف کردند خَفْنَ
شد فتحهٔ فا را بکسره بدل کردند تا دلیل باشد بر بناء
فعل خِفْنَ شد مجهول قِیلَ قیلا قیلوا الی آخره
قیل در اصل قُوِلَ بود کسره بر واو ثقیل بود بما قبل
نقل کردند بعد از حذف ضمه از ما قبل قِوْلَ شد واو
ساکن ما قبل مکسور را قلب بیا کردند قِیلَ شد قُلْنَ

مکسور را

در اصل قُوِلْنَ بود عمل قِیل کردند قِیلْنَ شد التقاء
ساکنین شد میان یا و لام یا را حذف کردند قِلْنَ
شد باقی برین قیاس بدانکه در ماضی فعلهای اجوف
معروف و مجهول در پنج صیغهٔ اول حرف علت منقلب
شود و محذوف نگردد و در نه صیغهٔ باقی منقلب شود
و محذوف گردد مضارع یَقُولُ یَقُولانِ یَقُولُونَ
الی آخره یقول در اصل یَقْوُلُ بود ضمه بر واو ثقیل بود
بما قبل نقل کردند یَقُولُ شد یَقُلْنَ در اصل یَقْوُلْنَ
بود عمل یقول کردند یَقُولْنَ شد التقاء ساکنین
شد میان واو و لام واو را حذف کردند یَقُلْنَ شد
مجهول یُقالُ یُقالانِ یُقالُونَ الی آخره یُقال در اصل
یُقْوَلُ بود فتحهٔ واو را بما قبل نقل کردند یُقْوَلُ شد

واو در اصل متحرک اکنون ساکن ماقبل مفتوح را
این زمان قلب با الف کردند یقال شد یُقَلْنَ در اصل
یُقْوَلْنَ بود عمل یُقال کردند یقالْنَ شد التقاء ساکنین
شد میان الف و لام الف را حذف کردند یُقَلْنَ
شد و اگر عین الفعل مضارع معروف اجوف
مفتوح باشد عمل مجهولش کنند و حرف علت را
قلب با الف کنند چون یَخافُ و یَزالُ که در اصل یخوف
و یزال بوده فتحهٔ واو را بماقبل نقل کردند واو در اصل
متحرک اکنون ساکن ماقبل مفتوح را این زمان
بالف قلب کردند یخاف شد امر غائب لِیَقُلْ لِیَقُولا
لیقولوا الی آخره لیقل مضارعش بعد از اعلال
گیرند یقول بود لام امر غائب در مد و آخر را جزم
کردند

کردند لیقول شد امر حاضر قل قولا قولوا الی آخره
قل مضارعش بعد از اعلال یقول بود تا که حرف مضارعه
بود حذف کردیم مابعد حرف مضارعه متحرک بود
ابتدا با و کردند و آخر را جزم کردند بحذف ضمه قول شد
التقاء ساکنین شد میانه واو و لام واو را حذف کردند
قل شد تصریف و اعلال نفی و جحد چون تصریف و اعلال
امر غائب است بی تفاوت و تصریف و اعلال نفی ماضی و
مضارع چون تصریف و اعلال ماضی و مضارع است
بی تفاوت اسم فاعل قائل قائلان قائلون الی آخره
قائل در اصل قاول بود واو بعد از الف زائده بهمزه
بدل کردند قائل شد اسم مفعول مقول مقولان
مقولون الی آخره مقول در اصل مقوول بود ضمه

التقاء ساکنین شد
میانهٔ واو و لام
واو را حذف کردیم
یقل شد

کلمه بود وماقبلش مضموم نبود واو را بیا قلب کردند یدعی

شد یاء متحرک ماقبل مفتوح را بالف قلب کردند

یدعی شد یدعون در اصل یدعیون بود یاء متحرک

ماقبل مفتوح را بالف قلب کردند یدعاون شد

التقاء ساکنین شد میان الف وواو الف را حذف

کردند یدعون شد واعلال صیغهای باقی براین

قیاس است واگر عین الفعل مضارع معروف

مفتوح باشد چون یرضی ویخشی تصریف واعلال

ان مانند مجهول است امر غائب لیدع لیدعوا

لیدعون لتدع لتدعوا لیدعن لیدع در اصل

یدعو بود لام امر غائب در آمد واخرش را جزم کردند

بحذف لام الفعل لیدع شد الی آخره براین قیاس

امر حاضر ادع ادعوا ادعی الی آخره ادع مضا

مقوله شد

بعد و نقیل بود بما قبل نقل کردند التقاء ساکنین شد

میان دو واو نزد سیبویه واو دوم حذف کردند مقول شد

بر وزن مفعل ونزد ابو الحسن اخفش واو عین الفعل را

حذف کردند مقول شد اسم مکان وزمان کرده اصل مقول

بود عمل یقال کردند مقال شد اسم تفضیل اقول اقولان

اقولون قولی قولیان قولیات چون صحیحست بی اعلال

باب در تصریف فعلهای اجوف یائی است البیع خریدن

وفروختن ماضی باع باعا الخ باع در اصل بیع بود یاء

متحرک ماقبل مفتوح را بالف قلب کردند باع شد

التقاء ساکنین شد میان الف وعین الفعل حذف

کردند بعن شد فتحه عین را بکسره بدل کردند تا دلیل بر یاء

محذوف بعن شد مجهولش بیع بیعا بیعوا بیعت الخ

اعلال ثالث

بعد از ندعو بود حرف مضارع را حذف کردند

ما بعدش ساکن ابتدا بساکن متعذر عین الفعل

مضموم بود همزهٔ وصل مضمومی در اول درآوردند واخر را

جزم کردند بحذف لام الفعل ادع شد باقی بر این

قیاس از مضارع بعد از اعلال کیرند مجهول

لندع لتدعیا لتدعوا لتدعی لتدعیا لتدعین

از مجهول مضارع بعد از اعلال گرفته اند واخر

جزم کرده اند امر متکلم لادع ولندع جحد

ونفی معروف ومجهول بر قیاس امر غائب است

در تصریف واعلال تعجب ما ادعاه وادع به کرد در

اصل ما ادعوه وادعو به اعلال ماضی وامر کردند

اسم فاعل داع داعیان داعون الخ داع در

اصل داعو بود واو در طرف افتاده بود بیا قلب کردند

دعی

نقل کردند دعی در اصل رمی بود یا متحرک ما قبل

بما قبل ... رمیا بود

یا ئی الترمی اند حتی ماضی رمی رمیا رموا تا آخر مانند

مانند دعی در تصریف واعلال مجهولش رمی رمیا

رموا تا آخر رموا در اصل رمیوا بود ضمه بر یا ثقیل بود

بما قبل نقل کردند رمیوا شد التقاء ساکنین شد میان یا و واو

یا را حذف کردند رموا شد باقی صیغها بر این قیاس در اصل

خود است مضارع یرمی یرمیان یرمون تا آخر یرمی در اصل

یرمی بود ضمه بر یا ثقیل بود حذف کردند یرمی شد ترمین

واحدهٔ مؤنث در اصل ترمیین بود کسره بر یا ثقیل بود حذف

کردند التقاء ساکنین شد میانهٔ دو یا یاء اول را حذف

کردند ترمین شد بر وزن تفعین وترمین جمع مؤنث

در اصل خود است بر وزن تفعلن اما در لفظ میان

ایشان فرقی نیست مجهولش یرمی یرمیان یرمون تا آخر

یرمی در اصل یرمی بود در یاء متحرک ما قبل مفتوح را بالف

قلب کردند بر می شد باقی بر این قیاس بدانکه اگر عین فعل مضارع ناقص

معروف مفتوح باشد چون یخشی امر غائب لیخش لیخشیا لیخشوا مانند

لیدع نجد لم یخش مانند لم یدع اسم فاعل خاش را میان زیرون

مانند یدع دعیان دعون الی آخر اسم مفعول مرمی مرمیان

مرمیون مرمی در اصل مرموی بود اجتماع واو و یاء در یک کلمه ثقیل

بود واو ساکن را به یاء قلب کردند و یاء را در یاء ادغام کردند و ضمه میم

از جهت مناسبت یاء بکسره بدل کردند مرمی شد باقی بر این

قیاس اسم مکان و زمان مرمی در اصل مرمی بود یاء متحرک

ماقبل مفتوح را به الف قلب کردند التقاء ساکنین شد میان

الف و تنوین الف را حذف کردند مرمی شد اسم آلت مرمی و مرمیا

و مرمات اسم تفضیل ارمی ارمیان ارمیون باب ششم تصریف

فعلهای لفیف مقرون الروایة روایت کردن در تصریف و اعلال

همه انواع مانند ناقص یائی است بی تفاوت باب هفتم در تصریف

فعلهای لفیف مفروق الوقایة نگاه داشتن ماضی وقی وقیا

وقوا وقت وقتا وقین وقیت الی آخر وقی در اصل وقی بود

یاء متحرک ماقبل مفتوح را به الف قلب کردند وقی شد مضا

یقی یقیان یقون الی آخر یقی در اصل یوقی بود واو در میان

یاء و کسره افتاده بود واو را حذف کردند یقی شد مجهول یوقی

یوقیان یوقون مانند مایلعی و اگر عین الفعل مضارع

مفتوح باشد چون یوجی در تصریف و اعلال مانند مجهول است

امر غائب لیق لیقیا الی آخر مضارع لیق بعد از اعلال

یقی بود لام امر غائب در صدر آخرش را جزم کرد بحذف لام الفعل

لیق شد مجهول لیوق لیوقیا لیوقوا امر حاضر ق در اصل

تقی بود تا که حرف مضارعة بود حذف کردند مابعد حرف مضارعة

متحرک بود ابتدا باو کردند و آخر جزم کردند بحذف لام الفعل

ق شد نهی لا تق لا یقیا لا یقوا لا تق بعد از اعلال یقی بود لا

نهى درآمد و آخر را جزم كرد بحذف لام الفعل لا يوق شد مجهولش

لا يوق لا يوقيا لا يوقوا الى آخر جحد لم يق لم يقيا لم يقوا الى آخر

مجهولش لم يوق لم يوقيا لم يوقوا اسم فاعل واقٍ واقيان واقون

اسم مفعول موقى موقيان موقيون چون مرمى مرميان

الى آخر باب در تصريف و اعلال مهموز الفاء الأكل خوردن

أكل يأكل الى آخر در تصريف و اعلال مانند صحيح است الا در اعلال

الأمر حاضر كه در او دو وجه جايز است # أُكُل و كُل كه در اصل اأكل

بود تا كه حرف مضارعه را حذف كردند ما بعد حرف مضارعه

ساكن بود نظر بعين الفعل كسره نبود مضموم بود همزه وصل مضموم

در اولش در آوردند اأكل شد اجتماع همزتين شد همزه دويم را از

جهت تخفيف حذف كردند أُكُل شد از همزه وصل مستغنى شديم حذف كرديم

كُل شد باب در تصريف فعلهاى مهموز العين السؤال پرسيدن در

تصريف و اعلال مانند صحيح است الا امر حاضر كه در او دو وجه

جايز است

اصل لا يوقى بود نهى بر سرش در آمد و آخرش را جزم كرد لا يوق شد

همزه اصلى